

VILNIAUS UNIVERSITETAS
FILOLOGIJOS FAKULTETAS

Erika Urbelevič
Intermedialios literatūros studijos

**Mažmožių literatūra: pasakojimo konstravimas Jurgio Kunčino
kūryboje**

Magistro darbas

Darbo vadovė doc. dr. Audinga Peluritytė-Tikuišienė

Vilnius, 2017

Erika Urbelevič, *Mažmožių literatūra: pasakojimo konstravimas Jurgio Kunčino kūryboje*.
Magistro darbas, vadovė doc. dr. Audinga Peluritytė-Tikuišienė, Vilniaus universitetas,
Filologijos fakultetas, 2017, 60 p.

Raktažodžiai: Jurgis Kunčinas, mažmožiai, *readymade*, mažmožis-daiktas, mažmožis-vieta,
mažmožis-informacija, *šortas*, ironija, vertės transformacija, sukeistinis.

Anotacija

Šiame magistro darbe keliamas prielaidas, kad Jurgio Kunčino kūryba gali būti tiriama per mažmožį. Darbe analizuojama mažmožio sąvoka, jos plati reikšmė, mažmožio veikimo principas Kunčino kūryboje, kuris atskleidžiamas per rašytojo mažmožių sieną remiantis sukeistinio sąvoka, jo vertės ir funkcijos transformacija. Teigiama, kad mažmožių veikimo principas sienoje atsikartoja ir jo analizuojamuose trumposios prozos kūriniuose – *šortuose*. Dėl *šortų* kompaktiškumo juose aiškiausiai matomas Kunčino pasakojimo konstravimo ir mažmožių jame dalyvavimo principas. Magistro darbo analizėje atskleidžiama, kas konkrečiai yra mažmožis ir *šortas* Kunčiniui. Šie klausimai susiejami – Kunčinas įvairiose *šortų* plotmėse naudodamasis mažmožiais kūrė naują literatūros žanrą – tekstą-mažmožį, per kurį jis tvirtino įvairias vertes, nuvertindamas tai, kas visuomenės yra sureikšmintas ir sureikšmindamas tai, kam visuomenė paprastai nesuteikia vertės.

Turinys

Įvadas	3
1. Mažmožis ir Jurgio Kunčino santykis su juo	7
2. Mažmožių transformacijos būdai: <i>readymade</i> , ironija, sukeistininimas.....	11
3. <i>Šortų</i> žanro problemiškas.....	17
3.1. Jurgio Kunčino <i>šortų</i> bruožai	18
3.2. Analizės būdas.....	20
4. Mažmožis-daiktas	22
4.1. „Stovėtojas ant kampo“	22
4.2. „Juodoji dėžė“ ir „Kūrėjo planuose“	24
4.3. „Baltas langas“	28
4.4. „Žibalo Krautuvė“	31
5. Mažmožis-informacija	35
5.1. „Kiškių mažės“	35
5.2. „Be pavadinimo“ ir „Hollywoodo aktorė tolsta nuo savo buvusio vyro“	37
5.3. „Tikėk! Ir viskas išsipildys“	40
6. Mažmožis-vieta.....	43
6.1. „Malonioji...“	43
6.2. „Sereikiškių parkas“	45
6.3. „Karo lauko kavinė“	47
6.4. „Patvorys“	49
7. Apibendrinimas.....	52
Išvados	55
Summary	57
Šaltiniai ir literatūra	58

Ivadas

Jurgis Kunčinas (1947–2002) laikomas vienu svarbiausiu XX amžiaus rašytoju, plataus profilio autoriumi. Jo kūrybinis palikimas – įvairių žanrų kūriniai, pradedant poezijos, eilėraščių vaikams, apsakymų rinkiniais, baigiant romanais, apysakomis, *shortais*. Kalbėdami apie Kunčino kūrybą kritikai vieningai sutinka su tuo, kad jį įkvėpė kasdienybė ir įvairūs kasdieniški daiktai, persmelkiantys ne tik jo prozą, bet ir poeziją. Literatūros kritikas Vladas Krivickas, remdamasis literatūros tyrinėtojo Vytauto Kubiliaus citata, pabrėžia šią rašytojo savybę kaip jo išskirtinį bruožą: „Pasak V. Kubiliaus, Kunčino proza – tai „ašarų ir juoko, komizmo, buitinių smulkmenų ir elementarių, pamatinių žmogaus jausmų mišinys“¹. Literatūrologė Jūratė Sprindytė panašiai apibūdina rašytojo įkvėpimo šaltinius: „Gyvenimo kasdienybė – kaip vešlus sąžalynas, kuriame Kunčino plunksna tarpsta. Mylėjo šio pasaulio daiktus; jautė ir įvaizdino jų formas, spalvas, kontūrus, kvapus“².

Panašios įžvalgos buvo kritikų minimos ir jo poezijos recenzijose. Rašytojas Valdemaras Kukulas recenzijoje „Eilėraštis rudens fone“³ apie Kunčino poezijos knygą „Atidėtas rugsėjis“ rašo: „Čia viskas labai „kunčiniška“ – ir įvaizdžiai, ir metaforų struktūra. Žinia, laiškai, lempa, gultas, bruknė, skardžio smėlis – panaši daugelio šio poeto eilėraščių vaizdinė materija“. Taip pat poetas Kornelijus Platelis kalbėdamas apie Kunčino poeziją teigė: „[...] Kunčinas yra detalės meistras. Taikli, tapybiška detalė jo kūryboje dažnesnė negu metafora“⁴. Galima būtų paminėti ir paties Kunčino mintį apie tai, kas jį įkvėpė: „Įkvėpti gali net kokia sena etiketė, surūdijusi geležtė, laikraščio antraštė“⁵. Todėl remiantis pateiktomis kritikų įžvalgomis bei paties Kunčino mintimi galima teigti, kad jo įkvėpimo šaltiniai slypi kasdienybėje ir jį daugiausiai įkvėpė kasdienybės atributai, detalės, kasdieniški daiktai arba, apibendrintai tariant, *mažmožiai*. Šiame magistro darbe keliama prielaida, kad kaip tik pastaroji sąvoka gali tapti raktine nagrinėjant Kunčino kūrybą.

Visų pirma, svarbu išsiaiškinti mažmožio sąvoką. Ją analizuojant susiduriama su netikėta problema – ji yra daug abstraktesnė, nei gali pasirodyti iš pirmo žvilgsnio. Kasdienybė – neišsenkanti įvairių mažmožių jūra, visų jos mažmožių nepavyktų išvardyti, nes dėl tam tikrų priežasčių vienas daiktas vadinamas mažmožiu, o kitas – ne. Todėl prieš

---

¹ Vladas Krivickas, „Bohema ir boheminkas Jurgio Kunčino apsakymų rinkinyje „Laba diena, pone Enrike!““, *Literatūra ir menas*, 2002 05 24, Nr. 2900.

² Jūratė Sprindytė, „Prozos gaivalas“, *Šiaurės Atėnai*, 2004 12 18, Nr. 729.

³ Valdas Kukulas, „Eilėraštis rudens fone“, *Komjaunimo tiesa*, 1985 08 02 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://kuncinotekstai.baltavarna.lt/recenzijos/kuncinui/rugsejis/#1> [žiūrėta 2017 03 18].

⁴ Kornelijus Platelis, „Gamtovaizdžiai ir interjerai“, *Pergalė*, 1985, Nr. 10, p. 173-175.

⁵ „Kaip rašo mūsų kūrėjai?“, *Šiaurės Atėnai*, 1996 10 05, Nr. 38.

pradedant Kunčino kūrybos analizę svarbu išsiaiškinti mažmožio sąvoką, jos problemišumą, galimą autoriaus ir mažmožio santykį ir užduoti svarbų klausimą: kas apskritai yra mažmožis Kunčiniui? DLKŽ pateikiamas toks mažmožio paaiškinimas – „smulkmena, mažas daiktas, dalykas“. Matoma, kad mažmožio apibrėžime išvelgiama duali jo reikšmė: jis įvardijamas ir kaip materialus daiktas („mažas daiktas“), ir kaip dalykas. Daikto ir dalyko sąvokos – skirtingos, galima būtų kelti prielaidą, kad daiktas reprezentuoja materialią mažmožio pusę, o dalykas – nematerialią. Šis skirtumas, dviguba mažmožio reikšmė, nurodo į tai, kad analizuojant mažmožį būtų neteisinga apsiriboti tik pirmąja sąvokos dalimi, todėl mažmožis šiame magistro darbe suprantamas plačiau prasme. Keliami prielaida, kad mažmožis Kunčiniui yra ne tik nevertingas daiktas ar dalykas, dažnai pasikartojantis kasdienybėje, bet ir tai, kas priešinama visuomenėje įsigalėjusioms vertybėms arba per ką jos yra demaskuojamos.

Norint išsiaiškinti, kas yra mažmožis Kunčiniui ir kaip jis veikia jo kūryboje buvo analizuoti kūriniai, kuriuose jų veikimas pastebimas labiausiai. Darbo analizei buvo pasirinkti trumpieji Kunčino kūriniai – *šortai*. *Šortų* sąvoka veikiausiai buvo paties Kunčino vertinys iš anglų kalbos *short story* (liet. trumpa istorija) termino⁶. Analizei jie buvo pasirinkti dėl to, kad tai – mažai nagrinėta Kunčino kūrybos dalis, jie – trumpi, kompaktiški tekstai, juose aiškiausiai matomas Kunčino pasakojimo konstravimo bei mažmožių veikimo principas. Jie net galėtų būti vadinami Kunčino pasakojimo vienetais – juk ilgesni jo kūriniai, net ir žymiausias romanas „Tūla“ – fragmentiški, tarsi sudaryti iš daugelio istorijų, kurias išskaidžius galima būtų gauti tą patį *šortą*. Tačiau ir čia taip pat susiduriama su problema – ką konkrečiai galima būtų vadinti *šortais*? Juk jie gali būti panašūs, arba kai kuriais atvejais net susitapatinti, ir su kitais trumpaisiais prozos tektais – apsakymu, apysaka, novele, satyra ir pan.

Remiantis amerikiečių profesoriaus Alano Zieglerio įžvalgomis buvo nustatyta, kad *šortai*, kaip žanras, turi vieną ypatingą skiriamąjį bruožą. Tai – trumpi, publicistiniai kūriniai, kuriuose gali būti atsisakoma kitiems prozos žanrams būdingų dalių: veikėjų, aplinkos, konfliktų. Tačiau *šortą* dažniausiai jungia viena „stipri gija“, kuri Kunčino atveju gali būti mažmožis. Nuo jo pradedama istorija, jis verčiamas iš nesvarbaus į svarbų, kitais žodžiais tariant, *šortuose* dažnai atliekama jo transformacija, kuri ir suteikia naratyvumo šiems tekstams. Pavyzdžiui, jo tekste „Aštai iš gyvenimo švarko“ pasakojimas sukasi apie seną

---

⁶ Apie šio termino vertimą yra kalbėjęs literatūrologas Virginijus Gasiliūnas. Savo *blog*’e jis mini, kad vertinys – Kunčino (Prieiga per internetą: <http://virginijusg.blogspot.lt/2009/06/14-sortai-peonai-kuncinas-semerys.html> [žiūrėta 2017 04 28]).

pasakotojo švarką, metaforiškai verčiamą ištikimiausiu gyvenimo palydovu, brangiu draugu⁷; tekste „Stovėtojas ant kampo“ pasakojimą įkvepia kičinė statulėlė, pasakotojo užtikta viename Vokietijos miestelyje⁸; tekste „Fontanas“ pasakojama apie miesto fontaną ir su juo susijusius įvykius⁹, o tekste „O(aus)karas“ – apie auskarus vyrų ausyse¹⁰. Visi šie mažmožiai yra svarbūs pasakojimui, skaitytojas juos atpažįsta kaip kasdieniškus, dažnai matomus objektus, o Kunčinas, turėdamas individualų požiūrį į mažmožius, juos parodo kitu kampu, iškelia į pirmą vietą. Magistro darbe keliami prielaidai, kad Kunčinas naudodamasis mažmožiais kuria naują literatūrinį žanrą – tekstą-mažmožį.

Taigi, pagrindiniai šio tyrimo tikslai: atsakyti į klausimus – kas yra mažmožis Kunčiniui ir kas jam yra *šortas*? Tyrimas vykdomas dviem kryptimis. Siekiant išsiaiškinti, kas yra mažmožis Kunčiniui žengiami tokie žingsniai: 1. Aptariama mažmožio sąvoka ir Kunčino santykis su juo; 2. Pasitelkiant sukeistinio, *readymade*, ironijos sąvokas aptariamas mažmožio veikimas Kunčino mažmožių sienoje; 3. Sienos analizės metu išskirtos prielaidos pritaikomos ir mažmožio sąvoka bei jos veikimo principas atskleidžiamas per *šortų* turinio ir išraiškos analizę.

Siekiant išsiaiškinti, kas yra *šortas* Kunčiniui žengiami tokie žingsniai: 1. Aptariama *šorto*, kaip žanro, sąvoka apskritai; 2. Išskiriamos Kunčino *šortams* būdingos ypatybės; 3. *Šortų* struktūra, žanriniai bruožai aptariami per tekstų turinio ir išraiškos analizę.

Temos aktualumas: Kunčino kūryba buvo nagrinėjama Mindaugo Grigaičio disertacijoje „*Rašymų įvairovė* Broniaus Radzevičiaus, Ričardo Gavelio, Jurgio Kunčino romanuose“, jo kūryba daugiausiai analizuojama apžvalginiuose straipsniuose, tačiau ji dažniausiai aptariama kartu su kitų autorių kūryba. Galima būtų paminėti Jūratės Sprindytės¹¹, Regimanto Tamošaičio¹², Tomo Venclovos¹³, Laimonto Jonušio¹⁴, Vlodo Krivicko¹⁵ straipsnius apie Kunčiną. Vis dėlto daugiausiai tai yra apžvalginiai straipsniai, kuriuose neretai analizuojamas tik vienas kūrinys, bet nėra ieškoma bendro jo kūrinių

⁷ Jurgis Kunčinas, „Ašutai iš gyvenimo švarko“, *Ašutai iš gyvenimo švarko*, Vilnius: Seimo leidykla „Valstybės žinios“, 1998, p. 14-17.

⁸ Jurgis Kunčinas, „Stovėtojas ant kampo“, *Šiaurės Atėnai*, 2001 08 25, p. 2.

⁹ Jurgis Kunčinas, „Fontanas“, *Menestreliai maksi paltais*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1996, p. 155-160.

¹⁰ Jurgis Kunčinas „O(aus)karas“, *Laisvė yra brangi*, Vilnius: Seimo leidykla „Valstybės žinios“, 2001, p. 149-152.

¹¹ Jūratė Sprindytė, „Prozos gaivalas“, *Šiaurės Atėnai*, 2004 12 18, Nr. 729.

¹² Regimantas Tamošaitis, „Meilės ilgesys po gotikos skliautais. Įvadas į Jurgio Kunčino „Tūlą“, *Gimtasis žodis*, 2013, Nr. 5, p. 16-22.

¹³ Tomas Venclova, „Romanas be melagysčių“, *Pertrūkis tikrovėje. Straipsniai apie literatūrą ir kultūrą*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2014, p. 78.

¹⁴ Laimantas Jonušys, „Valkataujantis sovietmečio inteligentas Jurgio Kunčino prozoje“, *Metai*, 2007, Nr. 2.

¹⁵ Vladas Krivickas, „Jurgio Kunčino bohema ir boheminkas Jurgio Kunčino apsakymų rinkinyje „Laba diena, pone Enrike!““, *Literatūra ir menas*, 2002 05 24, Nr. 2900.

vardiklio. Todėl šio magistro darbo tema – aktuali ir unikali, darbe analizuojami ne tik mažai žinomi Kunčino kūriniai, bet ir dar vienas visiškai nenagrinėtas vizualus jo tekstas – mažmožių siena. Išvalgos, pateiktos magistro darbe bei *šortų* analizės būdas gali būti ne tik įžanga į visos Kunčino kūrybos (tiek prozos, tiek poezijos) tyrinėjimus, bet apskritai į mažmožių literatūros ir kitų panašių autorių kūrybos analizę.

1. Mažmožis ir Jurgio Kunčino santykis su juo

Mažmožio sąvoka vartojama įvairiuose kasdieniuose kontekstuose, juo intuityviai vadiname įvairius daiktus – pieštukus, monetas, raktus, segtukus, bet mažmožiu tam tikrame kontekste taip pat galime pavadinti ir nesvarbų telefono skambutį ar laikraščio antraštę. Todėl nėra aišku, ką konkrečiai galima būtų vadinti mažmožiu, kaip jį apibrėžti, kurios pozicijos laikytis. Iš įvade minėto mažmožio apibūdinimo DLKŽ ryškėja sąvokos dualumas – juo galima būtų vadinti tiek materialų daiktą, tiek nematerialų dalyką. Pirmoji mažmožio sąvokos, kaip mažo daikto, reikšmė pasitaiko dažniausiai, tai patvirtina ir žodyno apibrėžimas, kuriame daiktas minimas pirmiau, nei dalykas.

Vis dėlto dalyko sąvoka kelia daugiau klausimų. Dalykas – labai platus ir sunkiai apibūdinamas daiktavardis, lietuvių kalbos tyrinėtoja Viltė Drūlienė teigia, kad „*dalykas* – vienas abstrakčiausių daiktavardžių, todėl nelengva paaiškinti, ką įvardija, nes pavadinti *dalyku* galima aibę abstrakčių reiškinių ir konkrečių objektų“¹⁶. Žodyne pateikiamos tokios dalyko reikšmės: kokia nors apraiška, atsitikimas; reikalas; dėstomasis, mokomasis ar tiriamasis objektas; materialus daiktas. Pirmasis, vadinasi, dažniausiai pasitaikantis dalyko apibrėžimas – nematerialus: „kokia nors apraiška, atsitikimas, reikalas“. Ši nematerialioji dalyko, o kartu, ir mažmožio pusė duoda užuominų apie tai, ką galėtume vadinti mažmožiu Kunčino kūryboje. Mažmožiu joje gali būti vadinamas ne tik daiktas (kaip, pavyzdžiui, iš anksčiau minėtos rašytojo citatos: „Įkvėpti gali net kokia sena etiketė, surūdijusi geležtė [...]“¹⁷), bet ir dalykas. J. Sprindytė mini¹⁸ tokius mažmožius-dalykus:

„Ankstvyosios prozos knygos *Vaizdas į mėnulį, Baltųjų sūnų naktis, Didžiosios žiurkės šešėlis, Niekieno namai* parašytos kaip „vieno miestelio istorijos“, išskeltos iš banaliausios kasdienybės. [...] Apsakymas atsiranda iš pupelių gliudymo ar paaugliško mergaitės kibinimo. Pirmąkart perplaukti Nemuną – grandiozinis siužetas. „Bliuzo esama ir nubudusios musės zyzime“, sakoma satyrų knygoje *Ašutai iš gyvenimo švarko*. Kunčinas džiazavo įvairių įvairiausiai kasdienybės pavidalais ir motyvais [...]“.

Vadinasi, mažmožiu Kunčino tekstuose galima vadinti tiek daiktus – etiketę, surūdijusią geležtę, tiek dalykus – pupelių gliudymą ar plaukimą per Nemuną. Tampa akivaizdu, kad mažmožis – be galo plati sąvoka, kuri gali būti naudojama pavadinti įvairius daiktus ir dalykus. Vis dėlto net ir Kunčino tekstuose intuityviai jaučiama, kad vieni aprašomi daiktai ar

¹⁶ Viltė Drūlienė, „Koks dalykas yra dalykas“, *Filologija*, Nr. 18, p. 56-69.

¹⁷ „Kaip rašo mūsų kūrėjai?“, *Šiaurės Atėnai*, 1996, spalio 5 d., Nr. 38.

¹⁸ Jūratė Sprindytė, „Prozos gaivalas“, *Šiaurės Atėnai*, 2004 12 18, Nr. 729.

dalykai yra mažmožiai, o kiti – ne. Vadinasi, reikalinga toliau gilintis į mažmožio sąvokos reikšmę, ieškoti bendro visų Kunčino mažmožių vardiklio ir tyrinėti bendrumus tarp, pavyzdžiui, surūdijusios geležtės, senos etiketės ir pupelių gliaudymo ar plaukimo per Nemuną.

Kaip buvo pastebėta kritikų, Kunčino kūrybos filosofija yra iš daiktų, kasdieniškų detalių kylantis įkvėpimas, mąstymas apie juos. Rašytojas įvairius kasdieniškus daiktus įtraukia į savo kūrybą ir dažnai paverčia juos savo kūrinį pagrindu. Natūraliai kyla klausimas, kodėl būtent kasdieniški ir daugeliui nepastebimi daiktai tampa rašytojo kūrybos atspirtimi, ką ypatingo juose išvelgia autorius. Filosofas Arvydas Šliogeris teigia¹⁹, kad įmanoma išskirti skirtingus mąstymo, arba tiksliau, žiūrėjimo į daiktus būdus, kuriuos aptarus paaikšėtų, kodėl Kunčino žvilgsnis į daiktus yra ypatingas ir vertas tyrinėti. Šiuos du žiūrėjimo būdus įvardino graikų filosofai, iškėlę regėjimą kaip svarbiausią iš žmogiškų juslių ir išskyrę du žmogaus sąlyčio su daiktais arba du žiūros būdus – doksinę ir teorinę žiūrą²⁰. Kadangi žmogiška būtis yra aiškiai susieta su daiktais, todėl žmogiškas žvilgsnis taip pat nukreiptas į daiktus. Doksinis sąlytis su daiktais yra žmogui įprastas žiūros būdas – ja matomi ne patys daiktai, o daiktų funkcijos, t.y. matoma tai, kuo daiktas gali būti parankus žmogui. Taip jis yra traktuojamas kaip anonimas, tam tikra schema, kreipiamas dėmesys į jo savybes, būdingas ne tik konkrečiam daiktui, bet ir visiems į jį panašiems daiktams. Kitais žodžiais tariant, doksinis žvilgsnis – instinktyvus, praktinis žmogaus žvilgsnis į daiktus.

Vis dėlto įmanomas kitoks mąstymo arba žiūros į daiktus būdas, netraktuojant jų kaip priedo žmogaus gyvenime ir pripažįstant, atpažįstant daikto buvimą pačiam sau, jo individualumą. Juk daiktai egzistuoja ir anapus žmogiškos realybės, daiktas geba egzistuoti be žmogaus, o žmogus be daikto – ne.²¹ Todėl įmanomas ir įdėmesnis žvilgsnis į daiktus, kurį graikai vadino teorija, teorine žiūra²². Teorijos sąvoką galima kildinti iš graikų kalbos žodžio *theos*, reiškiančio dievą, todėl teorija siejama su dieviška prigimtimi, dieviškais gebėjimais, t.y. tokiais, kurių neturi paprastas žmogus. Teoriniu žvilgsniu į daiktus žvelgiantis žmogus artimas dievui, jis iškelia daikto individualumą taip tapdamas individualiu ir pats. Teorinė žiūra neieško praktinės daikto naudos, jo panaudojimo galimybių, teoretikas neklausia, kuo šis daiktas naudingas žmogui, jis pripažįsta jo būti anapus žmogiškosios realybės ir prasiskverbia pro šias daikto prasmes susidurdamas su paties daikto būtimi. Taigi, ypatingą Kunčino žvilgsnį galima būtų lyginti su teorine žiūra. Kunčinas pastebi, įsižiūri į

¹⁹ Arvydas Šliogeris, *Daiktas ir menas: du meno kūrinio ontologijos etiudai*, Vilnius: Mintis, 1988.

²⁰ *Ibid.*, p. 24.

²¹ Arvydas Šliogeris, „Apie daiktus“, *Pašvaistė*, 2009 / 3, p. 2.

²² Arvydas Šliogeris, *Daiktas ir menas: du meno kūrinio ontologijos etiudai*, Vilnius: Mintis, 1988, p. 29.

kasdieniškus mažmožius ir juos įtraukdamas į savo kūrybą įamžina, paverčia svarbiais, juos transformuoja, taip mažmožiai Kunčino kūryboje tampa „nemažmožiais“.

Žinoma, Kunčinas nebuvo vienintelis menininkas, mažmožius pavertęs savo kūrybos centru. Įvairių pavyzdžių galima rasti tiek užsienio, tiek lietuvių literatūroje. Literatūros tradicijoje plačiai žinomas prancūzų rašytojas, taip pat buvęs atidus mažmožiams, Marcelis Proustas ir jo aptarinėjamas pyragaičių ir liepžiedžių arbatos epizodas iš „Prarasto laiko beieškant“, kuriame šie mažmožiai sukelia nevalingus vaikystės prisiminimus²³. Lietuvių literatūroje taip pat galima išskirti įvairių pavyzdžių – mažmožiai įkvėpė poetę Juditą Vaičiūnaitę ir tapo jos eilėraščių vaizdine medžiaga, mažmožiai svarbūs ir Jurgos Ivanauskaitės apsakymuose, Kęstučio Navako knygoje „Lorelei“, Leonardo Gutausko romane „Daiktai“ ir pan. Įvairių menininkų kūriniuose pasirodo vis kitokie mažmožiai ir jie atlieka vis kitokias funkcijas, kuria vis kitokias reikšmes. Apie tai kalba ir A. Šliogeris knygoje „Daiktas ir menas: Du meno kūrinio ontologijos etiudai“²⁴ aptardamas du žymius menininkus – poetą Rainerį Mariją Rilkę ir tapytoją Sezaną – mokėjusius žvelgti į kasdieniškus daiktus atmetant jų funkciją ir įžvelgiant jų būtį.

Filosofas, kalbėdamas apie Rilkę, teigė, kad „Rilkė užsimerkti nenorėjo, jis norėjo regėti aiškiai ir paprastai, jis norėjo žinoti, kas vyksta su daiktais, kodėl nyksta „sugyventieji daiktai“, kur prasmenga daikto būtis“²⁵. Pats Rilkę laiškuose Merlinai yra rašęs: „[...] Karo metais aš dažnai išgyvendavau [...] objekto subyrėjimą, [...] subyrėjęs žmogus jaučiasi geriausiai išreikštas per gabalus ir šukes“²⁶. Rilkę savo kūryboje vaizdavo ontologinį daikto subyrėjimą ir per jį perteikė paties žmogaus susiskaldymą. A. Šliogeris, kalbėdamas apie tapytoją Sezaną, teigia, kad „Sezanas pasirinko kelią, vedantį į būtį, o būtis jam sutapo su daikto identiteto išsaugojimu. [...] Į akis krinta ištis titaniškos pastangos sustabdyti daikto būties byrėjimą, bet kokia kaina išsaugoti daikto identitetą“²⁷. Kitais žodžiais tariant, Sezanas per daikto balansavimą tarp būties ir nebūties perteikė žmogiškos būties problemą. Pateikus šiuos du pavyzdžius galima būtų grįžti prie klausimo apie tai, kokias prasmes mažmožiai kuria Kunčino kūryboje, ką jie perteikia, kam šiam autoriui buvo reikalinga rašyti apie juos.

Pastebima, kad Kunčinas tiek įvairiuose interviu, tiek savo paties kūryboje linkęs vardinti mažmožius, taip jais tarsi brėždamas savo gyvenimo, buvimo ribas, o visa, kas atsiduria už tų ribų, yra nepastovu ir galiausiai net neįdomu. Mažmožius jis sureikšmindavo,

²³ Plačiau apie tai rašo Vytautas Bikulčius, „Prarasto laiko katedra“, *Marcel Proust, Prarasto laiko beieškant*, Vilnius: Vaga, 2004.

²⁴ *Ibid.*

²⁵ *Ibid.*, p. 96.

²⁶ R.M. Rilkę, *Maltės Lauridso Brigės užrašai*, Vilnius: Baltos lankos, 1985, p. 233.

²⁷ Arvydas Šliogeris, *Daiktas ir menas: du meno kūrinio ontologijos etiudai*, Vilnius: Mintis, 1988, p. 204.

o tai, kas visuomenėje paprastai laikoma verte, turtu, jis nureikšmindavo: „Ant rašomojo stalo: peleninė, telefonas, stalo kalendorius, pakelis (pradėtų) cigarečių, daugybė tušinukų ir pieštukų, stalinė lempa ir pluoštelis švaraus popieriaus. Dar – arbatos puodelis, nes alų jau baigiau“²⁸; „Aš neturiu: automobilio, vilos, sodo, sodnamio, fakso, kompiuterio, neturiu net šalto vandens. [...] Amžinai neturiu laiko, pinigų, cukraus, talonų miesto transportui“²⁹. Matoma, kad antrojoje citatoje Kunčino neturimi daiktai ir dalykai vadinami abejingai. Jis ironiškai priduria: „Nepatariu eiti mano pėdomis. Šiandien su bet kuo gali susipažinti, bet kur nuvykti, bet kam pakišti kiaulę. [...] O į konferencijas ir vernisažus galima ir pačiam nulįsti. Tik – *kas iš to?*“. Remiantis šiomis citatomis galima būtų kelti prielaidą, kad per mažmožio veikimą J. Kunčinas steigia tam tikras vertes, tai, kas visuomenės nuvertinama, jis sureikšmina (mažmoži), o tai, kas visuomenės sureikšmintą, jis nureikšmina.

---

²⁸ Jurgis Kunčinas, „Atsakymai mielai „Moteriai“, *Moteris*, 1994, Nr. 8, p. 9.

²⁹ Jurgis Kunčinas, „Aš nebuvo...“, *Šiaurės Atėnai*, 1996 07 27, p. 12.

2. Mažmožių transformacijos būdai: *readymade*, ironija, sukeistinimas

Norint atskleisti, kas konkrečiai gali būti laikoma mažmožiu Kunčino kūryboje ir kaip jis veikia galima būtų apžvelgti vizualų Kunčino tekstą – mažmožių sieną. Siena (1 paveikslas), šiuo metu esanti Alytuje, anksčiau kabėjo rašytojo namuose Žvėryne, prie jo rašomojo stalo. Ant šios sienos galime rasti įvairiausių mažmožių: nuotraukų, kryželių, ženkliukų, sugedusių

1 paveikslas

laikrodžių, naudotų pašto ženklų, raktų, reklamų iškarpų ir panašiai. Tad vien žvelgiant į šią sieną jau galima išskirti bendrą Kunčino mažmožių bruožą: tai *daiktai ar dalykai, dažnai pasikartojantys kasdienybėje, kuriems paprastai nesuteikiama vertė ar svarba* ir galima būtų kelti prielaidą, kad ir mažmožiai, atsiduriantys Kunčino kūryboje, taip pat pasižymi šia ypatybe. Kol kas šią prielaidą turėkime omenyje, ją patvirtinsime analizuodami Kunčino prozos tekstus praktinėje darbo dalyje.

Akivaizdu, kad mažmožis, Kunčino pritvirtintas prie sienos, tampa kažkuo kitu, su juo susijusios vertės pasikeičia. Norint išsiaiškinti daikto funkcijos pasikeitimą neapsieinama be *readymade* sąvokos, į meno istoriją įžengusios su Marcelio Duchampo kūrybine programa. *Readymade* sąvoka, kurią M. Duchampas perėmė iš drabužių pramonės gyvendamas Niujorke – vėlesnis prancūziško termino *objet trouvé* (liet. rastas daiktas) variantas. *Objet*

trouvé reiškia objektą, kuris paprastai neatlieka meninės funkcijos, bet menininkui perkėlus jį iš vienos aplinkos į kitą, kartais net ir jį modifikavus prieš perkeliant į naują aplinką, jis tampa meno objektu. M. Duchampas panašaus tipo objektams pritaikė *readymade* sąvoką. Tikslėnis šios sąvokos paaiškinimas išliko Paulo Éluardo ir André Bretono *Dictionnaire abrégé du Surréalisme* (1938, liet. *Sutrumpintas siurrealizmo žodynas*): *readymade* yra paprastas objektas, kuris buvo pakylėtas iki meno kūrinio lygmens menininko pasirinkimu³⁰, nors ir pats M. Duchampas yra ne kartą minėjęs, kad jis taip ir nesugalvojo tokio šio termino apibūdinimo, kuriuo būtų visiškai patenkintas³¹. Kurdamas *readymade*‘us Duchampas naudojo skirtingas daikto pavertimo į meno objektą strategijas. Pavyzdžiui, galima būtų išskirti kelias *readymade*‘ų grupes: meno kūrinys, kuriuo tapo niekaip nemodifikuotas kasdienišką daiktas; meno kūrinys, sukonstruotas iš kelių daiktų; meno kūrinys, kuriuo tapo koku nors būdu patobulintas arba ištaisytas daiktas³². M. Duchampas *readymade*‘ais paversdavo įvairius kasdieniškus daiktus. Galima apžvelgti keletą M. Duchampo *readymade* pavyzdžių: „Fontanas“ (1917) – ant pjedestalo atsidūręs pisuaras, „Dviračio ratas“ (1951), užkeltas ant kėdės, „Prieš susilaužant ranką“ (1915) – meno objektu tampa kastuvai sniegui.

Peržvelgus *readymade* sąvoką galima būtų kelti prielaidą, kad Kunčino mažmožiai, atsidūrę ant sienos, taip pat tampa *readymade*‘ais. Sienoje, tarp daugybės mažmožių, galima būtų išskirti kelis ir paanalizuoti jų funkcijos transformaciją. Pavyzdžiui, dešiniajame viršutiniame sienos kampe matome pritvirtintą juodą peilį (2 paveikslas). Peilis, kurio pirminė funkcija buvo ką nors pjaustyti, Kunčino prie sienos buvo pritvirtintas dėl jam vienam žinomų priežasčių – galbūt rašytojui jis ką nors priminė, galbūt jis buvo trofėjus. Pašalinis stebėtojas, žiūrėdamas į sieną, nebemato peilio, kaip pjaustymo funkciją atliekančio objekto. Pašalinis stebėtojas mato peilio įkomponavimą, jo spalvą, kreipia dėmesį į estetines jo detales. Stebėtojas peilį mato kaip „gryną daiktą“, reiškiantį „anapus“ savo funkcijos. Todėl rašytojo intencija, tvirtinant peilį prie sienos³³, nėra tokia svarbi. Svarbiausia tai, kad pirminė mažmožio funkcija buvo pakeista perkeliant jį iš vienos aplinkos į kitą estetiniais ar prisiminimo sumetimais.

---

³⁰ Hector Obalk, „The Unfindable Readymade“, [interaktyvus]. Prieiga per internetą:

http://www.toutfait.com/issues/issue_2/Articles/obalk.html [žiūrėta 2017 04 15]. Vertimas iš anglų kalbos – darbo autorės.

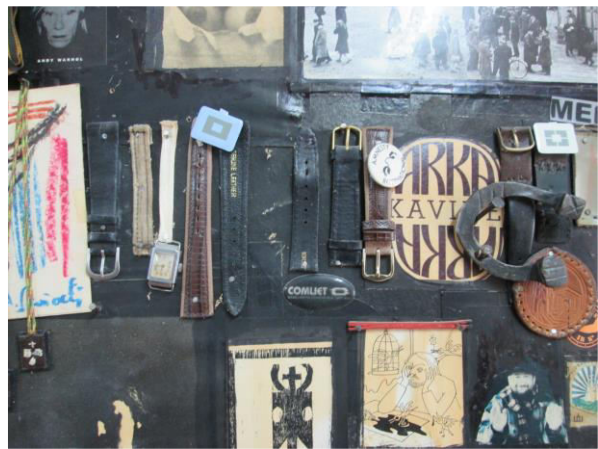
³¹ Severine Gossart, „Marcel Duchamp / Ready-mades“, [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.dada-companion.com/duchamp/readymades.php> [žiūrėta 2017 04 13].

³² Plačiau apie tai rašiau rašto darbe „Liepsna Lucas Simões ir Aurelijos Maknytės darbuose“. Kursas: Fotografija ir jos kontekstai. Dėstytoja: Agnė Narušytė.

³³ Taip pat galima būtų atkreipti dėmesį į daiktų tvirtinimo būdą sienoje. Pavyzdžiui, šis peilis yra ne priklijuotas ar pakabintas, o prikaltas vinimi. Tai tik sustiprina peilio, kaip *readymade*‘o, statusą, nes stabilėsnis tvirtinimo būdas reiškia, kad darbo autorius neturėjo intencijų dar kada nors naudoti šį peilį pagal jo funkciją.

2 paveikslas

3 paveikslas

Kitas pavyzdys, kurį galima būtų išskirti kaip „patobulintą“³⁴ *readymade*‘ą yra kairiajame sienos krašte randami įvairūs laikrodžių dirželiai (3 paveikslas), tarp jų – vienas sustojęs laikrodis. Nebūdami ant sienos jie būtų laikomi nevertingais ir net nefunkcionaliais, Kunčino pritvirtinti prie sienos jie įgauna kitą – estetinę, meninę funkciją ir didesnę vertę. Jie vertingi kaip sienos, Kunčino kūrinio, dalis.

Verta pastebėti ir tai, kad analizuojant ant sienos atsidūrusius mažmožius-*readymade*‘us į pačią sieną galima žvelgti kaip į daiktų visumą, vienetinį *readymade*‘ą. Ji atitiktų anksčiau aptartą *readymade*‘o kategoriją: meno kūrinys sudarytas iš kitų meno kūrinių ar jų dalių. Žvelgiant į sieną kaip į *readymade*‘ą aiškėja, kad ji taip pat buvo transformuota. Siena, buvusi rašytojo namuose Žvėryne, turėjo vienokią vertę ir funkciją. Galima būtų spėti, kad jos vertė buvo asmeninė, ją labiausiai vertino jos kūrėjas – akivaizdu, kad siena žymėjo daugiau ar mažiau svarbius rašytojo gyvenimo įvykius. Sienoje randami ir knygų viršeliai, moterų portretai, artimų draugų nuotraukos. Po rašytojo mirties siena buvo perkelta į Alytaus biblioteką. Pasikeitus jos aplinkai pasikeitė ir jos vertė bei funkcija. Siena tapo eksponatu, artefaktu, kurio vertė – unikalus pasakojimas apie Kunčino gyvenimą, atsiveriantis prieš ją atsidūrusiam stebėtoju. Siena, buvusi namų atributu, tam tikra puošmena, tapo saugomu, nebekeičiamu ir neliečiamu eksponatu, liudijančiu Kunčino gyvenimo detales. Tad galima būtų kelti prielaidą, kad iš mažmožių sudaryta siena tampa

³⁴ „Patobulintais“ *readymade* dirželiai laikomi dėl to, kad jie nebuvo perkelti iš kasdienės aplinkos ir pritvirtinti prie sienos tokie, kokie ir buvo anksčiau. Matoma, kad dauguma jų yra nupjauti, atskirti nuo savo visumos – laikrodžio, vadinasi, pakeisti.

vienu dideliu *readymade*'u, kurio funkcija iš prisiminimų lentos buvo transformuota į savotišką Kunčino meno kūrinį. Jeigu iš mažmožių sudarytas tekstas tampa *readymade*'u, tuomet galima būtų kelti prielaidą, kad ir Kunčino prozos kūrinuose per įvairiuose teksto lygmenyse pasirodančius mažmožius pats tekstas yra transformuojamas į *readymade*'ą. Į šią prielaidą bus atsižvelgta formuluojant atsakymą į klausimą: kas Kunčiniui yra *šortas*?

Svarbu aptarti ir tai, kad *readymade* turi ir tam tikrą ironijos užtaisą. Per *readymade* transformacijos principą yra priešinamasi visuomenės požiūriui, doksinei žiūrai į daiktą. Per jo nefunktionalumo pabrėžimą M. Duchampo *readymade*'ai atskleidžia autoriaus ironiją – jis ne tik atima iš daiktų jų ankstesnę funkciją, bet ir net ją pabrėžia, tyčia kurdamas ankstesnio daikto-mažmožio ir dabartinio daikto-*readymade*'o skirtumą ir ironišką jo potekstę. M. Duchampas kviečia žmones pažvelgti į daiktus už jų funkcijos, atsikratyti doksinės žiūros. Todėl galima būtų teigti, kad per *readymade* principu transformuotą daiktą steigiama tam tikra vertė: daiktai neprivalo tarnauti žmogui, daiktai turi savo būtį.

Kalbant apie mažmožius-*readymade*'us Kunčino sienoje taip pat galima būtų teigti, kad autorius numato ironišką mažmožio vertės steigimą. Juk Kunčinas mažmožius galėjo kolekcionuoti ir kitu būdu – laikydamas juos dėžėje, išdėliodamas ant stalo, perpiešdamas į popierių ar pan. Tačiau jis pasirinko tokį mažmožių eksponavimo būdą – tvirtinimą ant sienos. Su ja susijusi ypač sovietmečiu paplitusi sienos, kaip „garbės lentos“, reikšmė. Visuomenėje žinoma „garbės siena“, kurioje kabinami labiausiai nusipelnusių žmonių portretai, rašomos jų pavardės. Mažmožiai, menkiausi ir nevertingiausi mūsų kasdienybės atributai, Kunčino „išaukštinami“ sienoje, įgauna kitokią vertę, jų funkcija transformuojama, apverčiama jų vertė. Garbės lentoje kabėdavo labiausiai nusipelnusių žmonių portretai, o Kunčinas savo „garbės lentoje“ kabindavo kasdieniškus, beveik niekieno nepastebimus mažmožius, taip tarsi skelbdamas, kad šios mūsų kasdienybės detalės yra verčiausios dėmesio ir išaukštinimo. Pavyzdžiui, sienos viduryje matomas įdomus koliažas – iš nuotraukos ar žurnalo iškirpta Kunčino galva, pritaisyta ant odinės striukės iškarpos (4 paveikslas). Prie striukės priklijuoti įvairūs ženkliukai ir grandinėlės sudaro netikrų medalių, apdovanojimų įspūdį. Čia skirtingi mažmožiai, autoriaus sukomponuoti kartu, kuria bendrą reikšmę – rašytojas ironiškai naudojasi mažmožių nesvarbumo aspektu, „apsidovanodamas“ niekniekais. Nevertingi mažmožiai iškeliami kaip vertingas apdovanojimas. Šalia to paties koliažo randamas ir priklijuotas juokdario veidas, kuriantis ironišką savęs suvokimo potekstę.

4 paveikslas

Taigi, paanalizavus Kunčino sieną, joje pasirodančius mažmožius, galima būtų išskirti galimus mažmožių veikimo principus ir kituose autoriaus kūrinuose. Mažmožis Kunčinui gali būti dažnai pasikartojantis kasdienybėje daiktas arba dalykas, kuriam paprastai nesuteikiama vertė. Taip pat galima būtų kelti prielaidą, kad mažmožį Kunčinas transformuoja – iš nesvarbaus jį verčia svarbiu, iš nematomo jį paverčia matomu. Šis skirtumas kuriamas ne tik mažmožį perkėlus į eksponavimo aplinką (šiuo atveju, sieną), bet ir pasitelkiant ironiją, pavyzdžiui, niekniekius ironiškai verčiant medaliais, kuriais autorius pats save apsidovanoja. Keliant šias prielaidas pastebima viena svarbi tendencija: Kunčinui „dirbant“ su mažmožiu (transformuojant jo funkciją, ironiškai apverčiant jo vertę) kuriama distancija tarp to, kuo jis buvo, ir tarp to, kuo jis tampa. Todėl apibendrintai galima būtų teigti, kad Kunčinas mažmožį sukeistina.

Sukeistinio sąvoką apmąstė rusų formalistai, analizuodami rusų modernistų meną: „Jiems tai buvo kova su suvokimo automatizmu, inercija, žmogaus polinkiu pasiduoti klišėms, juslinį patyrimą pakeisti išankstiniu žinojimu, užuot žiūrėjus – atpažinti, užuot tyrinėjus juslėmis ir protu – priimti neklausiant, akiai pasitikint“³⁵. Kitais žodžiais tariant, meno užduotis – pasipriešinti kasdieniam, automatizuotam supratimui, viską redukuojančiam į paprastai atpažįstamas schemas³⁶. Taigi, sukeistinam tam tikrą objektą mene stengiamasi objekto atpažinimą pakeisti jo pažinimu³⁷. Šis pažinimas atliekamas per virsmą, distancijos

³⁵ Nijolė Keršytė, *Pasakojimo pramanai*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2016, p. 36.

³⁶ Birutė Meržvinskaitė, *Literatūros teorijos temos*, [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <file:///C:/Users/Erika's%20laptop/Downloads/BM-LitTeorTemos.pdf> [žiūrėta 2017 05 04], p. 38.

³⁷ Plačiau apie tai: <http://www.avantekstas.flf.vu.lt/lt/sukeistinimas> [žiūrėta 2017 05 11].

sukūrimą, vertės apvertimą, mažmožio transformaciją. Kunčinas, sukeistindamas mažmožį, tam tikru būdu priešinasi automatizuotam mažmožio suvokimui ir jo vertinimui pagal jo materialią vertę ir funkcionalumą. Pateikdamas tokią mažmožio vertinimo skalę Kunčinas per mažmožį nuvertina arba demaskuoja kitas, visuomenėje paplitusias vertes, priešingas mažmožio vertei.

3. Šortų žanro problemiškas

Prieš pereinant prie tekstų analizės svarbu išsiaiškinti, kas gali būti laikoma *šortu* apskritai. Kaip jau buvo minėta, *šortų*, kaip žanro, tyrimas – ėjimas į nežinomus vandenius. Nėra jokios apibrėžtos *šortų* žanro teorijos, jie panašūs į noveles, trumpuosius apsakymus, esė ir nėra lengva įvardyti žymius skirtumus tarp šių žanrų kūrinų. Žvelgiant į pasaulinę literatūros tradiciją galima paanalizuoti poeto Alano Zieglerio išvalgas apie *šortus*. Nagrinėdamas *šorto* problematiką jis teigia: „Poema, trumpa istorija, trumpa esė ir fragmentas yra besikeičiančios kortos rašytojo kaladėje. Jų apibūdinimas priklauso nuo dylerio ir gali keistis kortoms keliaujant iš rankų į rankas“³⁸ (čia ir toliau vertė Erika Urbelevič). *Šortas*, kaip prozos žanras, gyvuoja jau ne vieną šimtmetį ir jį vis dar sunku apibūdinti dėl jo panašumo į kitus trumpus prozos žanrus. Bandydamas apibūdinti *šorto* žanrą A. Ziegleris teigia, jog jo pavadinimas – „short-short story“ (liet. trumpa istorija) jau nurodo, kad tai – trumpas kūrinys, turintis naratyvinį elementą. Vis dėlto *šorte* dažnai nėra plėtojamos visos prozos kūriniai būdingos dalys – veikėjai, aplinka, konfliktas ir pan. *Šorte* kartais net yra atsisakoma vienos iš jų ir *šortas* taip įgauna net daugiau galios. A. Ziegleris teigia: „Ilgesnėje istorijoje autorius turi daugiau galimybių įtraukti skaitytoją nei *šorte*, kuriame skaitytojas vos tik pradėjęs skaityti jau lydimas link išėjimo. Novelė gali turėti įvairias pasakojimo gijas, [...] o *šortą* gali vienyti viena gija, bet tai turi būti stipri gija“³⁹. Tai, kad *šortą* jungia viena „stipri gija“ tampa raktine užuomina į Kunčino *šortų* analizę.

Dar vieno *šorto* apibrėžimo galėtume ieškoti trumpųjų istorijų konkurso aprašyme⁴⁰ iš 1987-ųjų. Floridos profesorius Jerome‘as Stern‘as tais metais organizavo pasaulinį trumpųjų istorijų konkursą, kurio reikalavimuose buvo nurodyta ir svarbi jų ypatybė – tekstai negalėjo būti ilgesni nei 250 žodžių. Kalbant apie *šortus* Lietuvoje nėra randama jokios teorinės medžiagos. Galima būtų paminėti, kad „Šiaurės Atėnai“ pirmieji pristatė *short stories* žanrą Lietuvoje, 1999-ųjų metų paskutiniame numeryje retoriškai klausdami: „Kas sugalvos jų pavadinimą lietuviškai?“. Kunčinas atsiliepė ir terminą išvertė paprastai – *šortai*⁴¹.

³⁸ *Short: An International Anthology of Five centuries of Short-Short stories, Prose Poems, Brief Essays, and Other Short Prose Forms*, edited by Alan Ziegler, New York: Persea Books, 2003, p. 27.

³⁹ *Ibid*, p. 29.

⁴⁰ Šis konkursas minimas *Šiaurės Atėnų* 1999 12 24 numeryje.

⁴¹ Apie šio termino vertimą yra kalbėjęs literatūrologas Virginijus Gasiliūnas. Savo *blog*‘e jis mini, kad vertinys – J. Kunčino (Prieiga per internetą: <http://virginijusg.blogspot.lt/2009/06/14-sortai-peonai-kuncinas-semerys.html>).

3.1. Jurgio Kunčino *šortų* bruožai

Dabar galima būtų pereiti prie Kunčino *šortų* ir jų bruožų aptarimo. Galima būtų teigti, kad Kunčino *šortas* – ne tik tam tikro ilgio, bet ir tarsi vienu prisėdimu perskaitomas tekstas – įdomus, įtraukiantis ir įtaigus, turintis vieną, kaip teigė A. Ziegleris, „stiprią giją“. J. Sprindytė taip kalba apie Kunčino *šortus*: „Trumpieji „šortai“ idealiai tiko kultūriniais savaitraščiams, neretai būdavo viena iš svarbiausių publikacijų. Pusanthro puslapio tekstas „Kiškių mažės“ – alegorinis lietuvių tapatybės portretas – tikslus, ironiškas, šiltas“⁴². Kaip tik tokie buvo „Šiaurės Atėnų“ paskutiniuose puslapiuose spausdinami⁴³ Kunčino tekstai, kuriuos ir galėtume pavadinti *šortais*. Laikraštyje spausdinti *šortai*, kurių dalis randama knygoje „Menestreliai maksė paltais“, „Ašutai iš gyvenimo švarko“, „Laisvė yra brangi“ ir po autoriaus mirties išleistoje knygoje „Užėjau pas draugą“ taip pat buvo panašūs ir ilgiu – dažniausiai neperkopiančiais tūkstančio žodžių ribos.

Tad tokio ilgio tekstus laikysime *šortais*. Juose gali būti atsisakoma veikėjų, nuoseklios fabulos, kartais nėra užtinkama pasakojimo atomazga. Tai – Kunčiniui įprastas pasakojimo būdas. Apie šį „chaotišką“ Kunčino rašymą yra kalbėjęs ir išėivijos kritikas Rimvydas Šilbajoris⁴⁴ (kritikas kalba apie Kunčino romaną „Blanchisserie, arba Žvėrynas - Užupis“):

„Galėtum priskirti romaną prie dekonstruoto lietuviško teksto pavyzdžių. Jame nesilaikoma jokių vadovėliuose nusistovėjusių romano taisyklių. Nėra įtikinančių personažų [...], nėra nuoseklios fabulos [...], nėra ir atomazgos [...]. Ir keista, visi šie išvardyti trūkumai iš tiesų yra privalumai; neduok Dieve, kad Kunčinas būtų sugalvojęs laikytis visų anų taisyklių [...]. Romanas tuo ir patrauklus, kad jis chaotiškas, kai, palengva suprantame, tuo patrauklus ir didis yra mūsų pačių gyvenimas“.

Nors ir Kunčinas, kaip pats yra sakęs, rašo ne „pagal modelį“⁴⁵, chaotiškumas jo kūriniuose tampa vieningas, perteikiantis svarbias pasakojimo prasmes. Tad ir *šortai*, nors ir neturintys kai kurių pagrindinių prozos kūriniui būdingų dalių, vis dėlto nėra chaotiški ir nesuprantami kūriniai, juose egzistuoja naratyvumas, kurio ir reikėtų ieškoti pačiuose tekstuose.

Visų pirma, svarbu išsiaiškinti, kas yra ir su kuo siejamas naratyvumas apskritai. Literatūrologė Nijolė Keršytė teigia, kad „*naratyvumo pagrindą sudaro virsmas*,

⁴² Jūratė Sprindytė, „Prozos gaivalas“, *Šiaurės Atėnai*, 2004 12 18, Nr. 729.

⁴³ Nuo dešimto dešimtmečio pradžios iki autoriaus mirties 2002 metais, jie buvo spausdinami įvairiu reguliarumu – kartais kiekvieną savaitę, kartais – vos pora tekstų per metus.

⁴⁴ Rimvydas Šilbajoris, [Recenzija], *Naujasis Židinys*, 1998 m., liepa-spalis.

⁴⁵ J. Kunčinas yra sakęs: „Nesiginčysiu, kad esu šio bei to pasimokęs iš modernaus Vakarų romano ir to nė kiek nesigėdiju. Tačiau *pagal modelį* tikrai nieko nerašiau“. „Kad menas darysis vis intelektualėnis, nėra ko abejoti“, *Varpai*, 2000, Nr. 14, p. 40.

*transformacija – perėjimas iš vieno būvio į kitą. [...] O kas gi yra transformacija, jei ne skirtumas? Perėjimas iš vieno būvio į kitą – tai skirtumo sudarymas*⁴⁶. Vadinasi, Kunčino *šortuose*, kaip naratyviuose tekstuose, egzistuoja dinamiškas skirtumas. Analizuojant Kunčino *šortus* buvo pastebėta, kad daugumoje tekstų, nors ir juose dažniausiai nėra veikėjų ar ypatingų įvykių, vis dėlto vyksta transformacija, jungianti ir vienijanti *šortą*, tampanti jo „stipria gija“, kaip sakė anksčiau cituotas A. Ziegleris. Galima kelti prielaidą, kad ši transformacija ir skirtumo sudarymas Kunčino *šortuose* yra siejamas su mažmožiu.

Pavyzdžiui, *šorte* „Čia priėjo Loreta“⁴⁷ pasakotojas, kalbėdamas apie savo kambario langą, kalba apie jį kaip apie daiktų priėmimo ir reikalų tvarkymo punktą, suteikdamas jam svarbos ir sakydamas, kad tai – jo „langas į pasaulį, gyvenimo langas“. Kitame *šorte* „O(au)skaras“⁴⁸ pasakotojas auskarus vyrų ausyse prilygina Oskaro apdovanojimui, taip suteikdamas mažmožiui vertės. Pastebima, kad Kunčinas *šortuose* atlieka transformaciją, virsmą, jungiantį pasakojimą, ir ši transformacija yra atliekama metaforiškai verčiant mažmožį iš vieno objekto į kitą (pvz. langą į priėmimo punktą, auskarą į apdovanojimą). Kitais žodžiais tariant, mažmožis sukeistinas jam pridedant netikėtų savybių.

Kalbant apie Kunčino *šortus* neįmanoma nepastebėti, kad daugeliui tekstų būdingas humoras, pasireiškiantis įvairiomis formomis: ironija, hiperbole, sarkazmu. Ironiją (iš gr. kalbos – apsimestinis nežinojimas) galima būtų vadinti „atvirkštine metafora“, kalbininkė Regina Koženiauskiene teigia, kad „ji remiasi ne dalykų arba reiškinių panašumu, kaip įprasta metaforai, bet, atvirkščiai, – priešingumu“⁴⁹, ją galima sieti su apsimetimu, tarsi nežinojimu, paslėpta pašaipa⁵⁰. Ironiją, apie kurią jau buvo užsiminta ankstesniame skyriuje, *šortuose* galima būtų sieti su tam tikrų verčių steigimu. Hiperbolę ir sarkazmą galėtume laikyti ironijos atmainomis, jos formomis, hiperbolė pasireiškia perdėdant įvairius posakius siekiant didesnio išpūdžio⁵¹, o sarkazmas gali būti laikomas ironijos atmaina, kuomet ji aiški abiem pusėms – tiek pasakotojui, tiek skaitytojui⁵². Atskirai ironiškas verčių apvertimas ir jų demaskavimas aptariamas kiekvieno teksto analizėje atskirai.

---

⁴⁶ Nijolė Keršytė, *Pasakojimo pramanai*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2016.

⁴⁷ Jurgis Kunčinas, „Čia priėjo Loreta“, *Šiaurės Atėnai*, 1995 07 29, p. 12.

⁴⁸ Jurgis Kunčinas, „O(aus)karas“, *Šiaurės Atėnai*, 1999 04 03, p. 12.

⁴⁹ Regina Koženiauskiene, *Retorika: iškalbos stilistika*, Vilnius: Mokslų ir enciklopedijų leidybos institutas, 2001, p. 245.

⁵⁰ *Ibid.*

⁵¹ *The New Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics*, p. 634.

⁵² *Ibid.*

3.2. Analizės būdas

Prieš pereinant prie konkrečių *šortų* analizės svarbu aptarti, kaip šie tekstai bus analizuojami. Kunčino *šortai* analizuojami dviem būdais – atliekama turinio ir išraiškos analizė. Turinio lygmeniu dėmesys kreipiamas į pagrindinį pasakojimo mažmožį, kuris tampa *šorto* vedančiąja gija. Remiantis anksčiau išskirta Kunčino mažmožio savybe (nevertingas, nereikšmingas daiktas ar dalykas, dažnai pasikartojantis kasdienybėje) pagal mažmožio prigimtį buvo išskirtos trys tekstų grupės: *šortai*, kurių pasakojimo gija – mažmožis-daiktas; *šortai*, kurių pasakojimo gija – mažmožis-informacija; *šortai*, kurių pasakojimo gija – mažmožis-vieta.

Pirmojoje grupėje išskiriami tokie daiktai, kurie tampa pasakojimo tema, t.y. pasakojamas kuriamas apie juos: kičinė statulėlė, atsitiktinai rasta juoda dėžė, brezentinė planšetė, baltas langas, žibalas. Antrojoje grupėje išskiriamas nesvarbus ar nevertingas informatyvus mažmožis, nuo kurio prasideda pasakojimas: rytinė radijo žinutė apie kiškių mažėjimą, paskalos nuotrupa, laikraščio antraštė, banalūs horoskopų patarimai. Trečioji grupė apibūdina pirmąsias dvi, joje daiktiškas mažmožis transformuojamas per su juo susijusią informaciją: Maloniosios gatvės gyvenimui ironiškai turi įtakos jos pavadinimas; Sereikiškių parkas apibūdinamas per retro sąvoką; Karo lauko kavinės pavadinime žaidžiama „karo lauko“ ir „lauko kavinės“ sąvokomis, o nemaloni ir pavojinga vieta – patvorys – transformuojamas per posakį „tu mirsi patvory“. Šis kūrybinių skirstymas darbe būtinas norint patvirtinti prielaidą, kad Kunčino kūryboje mažmožiu gali tapti bet kuris daiktas ar dalykas, svarbu atkreipti dėmesį į tai, kokioje teksto vietoje jis atsiduria ir kas su juo yra daroma.

Antras analizės būdas – išraiškos analizė, kurioje analizuojami tuose pačiuose tekstuose pasirodantys kalbiniai mažmožiai, paimti iš kalbėjimo plačiąja to žodžio prasme. Kunčinas naudojami įvairiais kalbiniais mažmožiais – daiktų, dalykų, vietų pavadinimais, populiariais posakiais, paskalomis, laikraščių žinutėmis. Pavyzdžiui, pirmajame analizės tekste „Stovėtojas ant kampo“ Kunčinas žaidžia statulėlės pavadinimu. Pasakotojas tarp įvairių profesijas vaizduojančių statulėlių (Gaisrininko, Policininko, Vandenvėžio) užtinka Stovėtojo ant kampo statulėlę. Akivaizdu, kad jos kūrėjas ją taip pavadino ironiškai, tačiau Kunčinas taip pat ironiškai tikina skaitytoją, kad tai – iš tikrųjų egzistuojanti profesija. *Šorte* „Juodoji dėžė“ žaidžiama lėktuvo juodosios dėžės prasmėmis. Pasakotojo rasta juodoji dėžė primena lėktuvo juodąją dėžę. Tačiau pasakotojo rasta juodoji dėžė, jos pavadinimas, užrašytas ant šono, nurodo į daikto prigimtį, lėktuvo juodoji dėžė paprastai yra oranžinė, o

pasakotojo rastoji – iš tikrųjų juoda. Juodosios dėžės spalva nurodo ir į jos turinį, kuris, pasirodo, taip pat yra „juodas“. Šorte „Kūrėjo planuose“ žaidžiama pasakymu „(ne)būti Kūrėjo planuose“ ir jo reikšmė apverčiama, keliama prielaida, kad galbūt nėra paties Kūrėjo. Šorte „Baltas langas“ Kunčinas transformuoja visiems žinomą posakį „meilė iš pirmo žvilgsnio“ ir paverčia jį laikino išsiskyrimo simboliu. Šorto „Žibalo Krautuvė“ pabaiga primena sovietinius lozungus apie šviesią ateitį, kurie ironiškai verčiami panegirika mažmožiui.

Tekste „Kiškių mažės“, statistinis komentaras ironiškai verčiamas apokaliptine žinia lietuviams, o šortuose „Be pavadinimo“ ir „Holivudo aktorė tolsta nuo savo buvusio vyro“ metaforinės abstrakcijos (paskala ir laikraščio naujiena) tampa tiesioginėmis. Tekste „Tikėk! Ir viskas išsipildys“ horoskopas, paprastai laikomas pranašyste, verčiamas instrukcija, šorte „Malonioji...“ Maloniosios gatvelės pavadinimas ironiškai turi įtakos gyvenimui joje, šorte „Karo lauko kavinė“ į vieną sujungiami du pavadinimai – karo laukas ir lauko kavinė, o „Patvoryje“ su šia vieta susijusios neigiamos konotacijos ironiškai vaizduojamos kaip šios vietos privalumai. Visi šie kalbiniai mažmožiai tekstuose apžaidžiami, transformuojami, sukeistinami sujungiant juos vienus su kitais, priskiriant jiems įvairias netikėtas savybes.

Kiekvieno teksto išraiškos plotmės analizė aptariama atskirai, nes kiekviename tekste jos kuriama reikšmė skiriasi. Dėl šios priežasties kūriniai buvo skirstomi ne pagal išraiškos, o pagal turinio plotmėje pasirodančius mažmožius. Taip pat buvo pastebėta, kad Kunčinas, kurdamas šortus, dažnai naudojami įvairiais populiariosios literatūros tekstais (t.y. šortams suteikia šių žanrų bruožų arba šį žanrą ironizuoja pasakojime), pavyzdžiui, melodrama, pasaka, anekdotais, paskalomis, horoskopais ir šortuose šie žanrai yra apžaidžiami. Šie literatūriniai žanrai taip pat aptariami atskirai tekstų, kuriuose jie pasirodo, analizėse. Interpretuojant kūrinius taip pat buvo atkreipiamas dėmesys į tekste steigiamas vertes, jos apibendrinamos analizės pabaigoje.

4. Mažmožis-daiktas

Šiame skyriuje analizuojami *šortai*, kurių pagrindine pasakojimo gija turinio plotmėje tampa mažmožis-daiktas. Šiai grupei priskiriami Kunčino *šortai* „Stovėtojas ant kampo“, „Juodoji dėžė“, „Kūrėjo planuose“, „Baltas langas“, „Žibalo Krautuvė“.

Mažmožis-daiktas pasakojime atsiranda įvairiais būdais, pavyzdžiui, pirmajame *sorte* „Stovėtojas ant kampo“ mažmožis, šiuo atveju statulėlė, yra pasakotojo pastebimas tarp kitų muziejaus eksponatų, t.y. išskiriamas iš aplinkos ir pasakojimas konstruojamas norint tą išskyrimą pateisinti, per mažmožį pasakotojas atskleidžia tiesą apie skaitytoją. Kituose dviejuose tekstuose „Juodoji dėžė“ ir „Kūrėjo planuose“ mažmožis yra randamas pasakotojo. Pasakojimas šiuose tekstuose konstruojamas norint įrodyti rasto mažmožio vertingumą ir svarbumą, per jo transformaciją demaskuojamos visuomenei įprastos vertės. „Baltame lange“ mažmožis yra nuo pat pradžių vaizduojamas kaip svarbus ir vertingas, jis tampa svarbia nuoroda pasakotojo laimės paieškose, per jį ironizuojama visuomenėje paplitusi nuostata, kad tarp meilės ir laimės galima dėti lygybės ženklą. O tekste „Žibalo Krautuvė“ mažmožis yra išskiriamas per pasakotojo prisiminimus, jis verčiamas praeities simboliu, per jį ironiškai atskleidžiamas praeities pranašumas.

4.1. „Stovėtojas ant kampo“

Šortas pradėdamas pasakotojo prisiminimu iš kelionės po Vokietiją, kurios metu jis pamatė kičinę statulėlę pavadinimu „Stovėtojas ant kampo“. Nuo prisiminimo apie ją pasakojime pereinama prie mąstymo apie šią „profesiją“: „Netoli Berlyno, mažo Vokietijos miestelio muziejuje, kažkada įsidėmėjau kičinę statulėlę. Ji taip ir vadinosi – *Eckensteher*, t.t. „Stovėtojas ant kampo“. Ne už kampo, ant. Šalia stovėjo panašūs – Kaminkrėtys, Gaisrininkas, gal dar Policininkas ir Vandenvėžys. Amžinųjų profesijų atstovai kaip ir Stovėtojas“⁵³. Pasakojimo pradžioje išskirtą statulėlę galima būtų laikyti svarbiu turinio plotmės mažmožiu dėl dviejų priežasčių. Visų pirma statulėlė aprašoma kaip kičinė, t.y. kaip menkavertis masinės kultūros produktas. Toks apibrėžimas tiesiogiai susisieja su teorinėje dalyje išsikelta prielaida, kad mažmožiu laikoma tai, kas dažnai pasikartoja mūsų aplinkoje ir kam paprastai nesuteikiama vertė. Taip per mažmožio sukeistinimą, išskyrimą iš aplinkos atliekama viena jo transformacijos dalis – iš muziejaus eksponatų išskiriamas vienas

---

⁵³ Jurgis Kunčinas, „Stovėtojas ant kampo“, *Šiaurės Atėnai*, 2001 08 25, p. 2.

mažmožis. Per šį mažmožio išskyrimą skaitytojui yra užduodamas netiesioginis klausimas: kodėl statulėlė, vaizduojanti stovėtojus, yra amžinosios profesijos simbolis? Pasakotojas siekia atsakyti į šį klausimą *šorto* pabaigoje polemizuodamas su skaitytoju.

Šorto pradžioje šis mažmožis yra išskiriamas ir sukeistinas per skaitytojo dėmesio nukreipimą į statulėlės pavadinimą. Pasakotojas, šalia „Stovėtojų ant kampo“ statulėlės, mato ir kitas profesijas vaizduojančias statulėles – Gaisrininką, Policininką, Vandenvėžį. Šias statulėles kūręs žmogus akivaizdžiai sumanė pajuokauti ir stovėtojus ant kampo palyginti su kitomis profesijomis. Pasakotojas, šiuo atveju, ironiškai apsimeta tarsi nesupratęs pokšto ir tikina skaitytoją, kad stovėtojai – iš tikrųjų egzistuojanti profesija. Tokiu būdu atliekama dar viena šio mažmožio transformacija išraiškos plotmėje – statulėlės pavadinimas tampa profesijos pavadinimu, per statulėlės pavadinimą ironiškai tvirtinama stovėtojų profesija: „Turbūt kiekvienas galėtų paliudyti: mažuose (o ir didesniuose) miesteliuose esama tokių. [...] Stovi ir po kelis, ir tikrai „ant kampo“, praeiviai juos apsuka ratu, kaip medį, kaip gyvą paminklą“.

Per pasakojimo mažmožį pristatoma visa „stovėjimo ant kampo“ kultūra, jos atstovai: „Žvėryne vieną tokį užšnekinau. Ant Moniuškos ir Kęstučio kampo. Ar lauki ko? Ne, gūžtelėjo. Gal kas eis pro šalį, cigaretę *nusišausiu*. Ar duosi alui?“. Stovėtojai randami ir kitose pasaulio šalyse: „Stovėjimas ant kampo senas, tarptautinis, gal ne vien europietiškas papratimas“. Pasakotojas tikina skaitytoją, kad stovėtojai yra jam pažįstamas reiškinys, kuris skaitytojo nepastebimas tyčia, žmonės stovėtojų vengia, nenori atkreipti į juos dėmesį. Tokiu būdu per vienetinį mažmožį pereinama prie mažmožio-daugybinio reiškinio paaiškinimo, skaitytojo žvilgsnio nukreipimo į tai, kas jam kažkiek „nemalonu“. Paskutinėje *šorto* pastraipoje sakoma: „Dar kartą primenu: tai ne elgetos. Tai *Stovėtojai*“. Implikuojama, kad kai kurie stovėtojus galėtų palaikyti žemiausio socialinio sluoksnio atstovais, tačiau pasakotojas teigia, kad jie turi būti gerbiami kaip ir kitų profesijų atstovai.

Taigi, paskutinė pastraipa susisieja su pirmąja ir joje esančiu turinio mažmožiu – statulėle, kuri verčiama profesijos simboliu. Šioje transformacijoje didelį vaidmenį atlieka ir statulėlės pavadinimas, kuris, turėjęs būti pokštu, pasakotojo buvo „suprastas“ tiesiogiai, taip išraiškos plotmėje daikto pavadinimas transformuojamas į profesijos pavadinimą. Paskutinėje teksto pastraipoje pasakotojas jaučia norą apibendrinti, atskleisti tiesą apie patį skaitytoją ir atsakyti į skaitytojui kylančius klausimus: „Kodėl visa tai rašau? Ogi noriu nubrėžti paralelę: argi mes nesame panašūs stovėtojai? [...] Ne, nesiruošiu nei gailauti, nei smerkti“. Pasakotojas ironiškai brėžia paralelę tarp stovėtojų ir visų kitų „mes“, t.y. pasakotojo/skaitytojo, ir stovėtojų. Per šią paralelę ryškėja tam tikra tekste steigiamą vertę.

Skaitytojas praeina pro stovėtoją, jo tyčia nepastebi, žiūri į jį iš aukšto, galbūt net palaiko jį elgeta. Tai, kad stovėjimas ant kampo per mažmožį statulėlę buvo paverstas profesija ir tai, kad pats skaitytojas lyginamas su tuo pačiu stovėtoju reiškia, jog pasakotojas kreipia skaitytojo žvilgsnį ten, kur kreipti jo labiausiai nesinori – į pačius save, į skaitytojo ir stovėtojo ant kampo tapatumą. Taip tvirtinamas paradoksas – skaitytojas (taip pat ir pasakotojas – sakoma „mes“), nors ir mano esąs viršesnis už stovėtoją, iš tiesų yra toks pats, kaip ir jis.

4.2. „Juodoji dėžė“ ir „Kūrėjo planuose“

Šorto „Stovėtojas ant kampo“ analizėje buvo pateiktas mažmožis, kurį pasakotojas pats išskiria iš aplinkos. Šioje analizėje pateikti kiti du Kunčino *šortai* „Juodoji dėžė“ ir „Kūrėjo planuose“, kuriuose mažmožis yra jau tarsi išskirtas aplinkoje ir pasakotojas mažmožį suranda. Abu rasti mažmožiai turi didelės įtakos pačiam pasakotojui. Pirmasis *šortas* „Juodoji dėžė“ pradedamas pasakotojo radinio aprašymu ir istorija toliau rutuliojama jam norint išsiaiškinti, kas yra radinio viduje, arba tiksliau tariant, kokia radinio vertė: „Maža kas ką randa klaidžiodamas po užmiesčio brūzgynus – vienas pakaruoklį, antras briedžio ragus. [...] Aš anądien brūzgynuose suradau juodą stačiakampę dėžutę. Ant vieno jos šono buvo užrašyta *ČIORNYY JASČIK*, o ant kito – *THE BLACK BOX*. Kiti du šonai, viršus ir dugnas buvo juodi“⁵⁴. Toliau yra pasakojama apie radėjo bandymus išsiaiškinti radinio vertę. Pasakotojas nuneša juodąją dėžę aviatoriams, vėliau išminuotojams ir galiausiai nutaria dėžę atidaryti pats.

Analizuojant *šorto* pradžios konstravimo būdą matoma, kad pasakotojas tam tikru būdu įgyja mažmožį – jis randa juodą dėžę užmiesčio brūzgynuose. Juodoji dėžė čia laikoma mažmožiu dėl dviejų priežasčių. Pirma, autorius užsimena apie kitus įprastus radinius užmiesčio brūzgynuose, kurie tarsi neturi jokios vertės, t.y. radėjui iš jų dažniausiai nebūna jokios naudos. Tai patvirtina ir pasakotojo pasakymas „maža kas ką randa“, tarsi pasakotojas netikėtų radinių verte, dėl to skeptiškai žiūri ir į rastosios juodosios dėžės vertę. Antra, nėra žinoma, ar juodoji dėžė vertinga, nes pasakotojas nedrįsta jos atidaryti. Pasakotojas nutaria ją nunešti aviatoriams manydamas, kad šalia galėjo sudužti lėktuvas. Jeigu aviatoriai būtų juodąją dėžę atpažinę kaip sudužusio lėktuvo juodąją dėžę, mažmožis tuoj pat taptų vertingu radiniu ir jo vertė būtų transformuota, t.y. iš neaiškaus ir galbūt potencialiai nevertingo

⁵⁴ Jurgis Kunčinas, „Juodoji dėžė“, *Šiaurės Atėnai*, 1998 08 22, p. 12.

radinio jis taptų vertingu dėl turimos informacijos. Pasakotoją aviatoriai nusiunčia pas išminuotojus⁵⁵. Taip kaitaliojama numanoma mažmožio vertė – jis galėtų būti ne vertingas, o pavojingas radinys. Jei taip nutiktų, mažmožio vertė taip pat būtų transformuojama – iš nevertingo mažmožio į pavojingą, galingą radinį. Tačiau pasakotojas išminuotojų neranda (visi jie išvykę į iškvietimą) ir nutaria juodąją dėžę atidaryti pats. Taip konstruojama šio *sorto* intriga – neatskleidžiant, ar mažmožis vis dėlto yra bevertis, o gal vertingas ir pavojingas radinys. Kitais žodžiais tariant, intriga mezgama mažmožio transformacijos taške – nežinant, kuo pavirs rastas mažmožis, kuo pasibaigs jo transformacija, mažmožis jau pakeičiamas vienu būdu – jis sukeistinas jam paslapties, neatsakymo klausimo reikšmių.

Pasakotojas pats atidaro juodąją dėžę, taip transformuodamas mažmožį (pačią dėžę) į kitą mažmožį (dėžės turinį): „Namie pats atkrapščiau dangtelį ir iš *Juodosios dėžės* iškrito paprasčiausia audiokasetė. Iškart įspraudžiau ją į savo seną *Sony* ir nusivyliau šiek tiek: giesmė *Pulkim ant kelių, Vysockis, Erlickas, Pavarotis, Paltinienė*“. Matoma, kad pradžioje kilusią pasakojimo įtampą iš nežinojimo, į ką bus transformuotas rastas mažmožis, t.y. kokią vertę įgis, pakeičia atomazga – mažmožis-juoda dėžė virto į dar vieną mažmožį – audiokasetę. Audiokasetę mažmožiu galima laikyti dėl to, kad pasakotojas nusivilia radiniu („iškrito paprasčiausia audiokasetė“) ir jo turiniu. Todėl mažmožis iki šio pasakojimo taško vertės neįgyja, t.y. galutinė jo transformacija dar nėra atlikta. Tačiau pasakotojas apverčia audiokasetę ir iš jos pasigirsta rišlus tekstas – nepažįstamo žmogaus priešmirtiniai žodžiai, kuriuos *sorte* cituoja pasakotojas: „[...] Siaubas! Mane atakuoja! Per radiją įsako tūpti nežinomoje vietovėje. [...] Perkandu marškinių apykaklės kamputyje įsiūtą ampulę – viskas! Viskas, Viešpatie, ten ne nuodai, ten *degtinė!* [...] Kažkas išties literatūriškai atsisveikino su šiuo negražiu ir nelabai teisingu pasauliu“. Tekste įvykdoma ir trečioji transformacija, dabar jau galutinai atskleidžianti juodosios dėžės „tapatybę“ – mažmožis transformuojamas į tam tikrą memuarą, priešmirtinį laišką ir jo vertė pakeičiama: iš nevertingos dainų kopijos, kaip daugybinio reiškinių, audiokasetė tampa vienetiniu daiktu.

Audiokasetę galima vadinti vertingu radiniu – pasakotojas iškelia jo literatūrinę vertę („[...] kažkas išties literatūriškai atsisveikino [...]“). Tačiau pasakotojas nutaria kasetės nepasilikti: „Įdėjau kasetę su giesmėmis bei tekstu į plastmasinį futliarą. Tada įrašiau savo

---

⁵⁵ Šiame *sorte* galima būtų įžvelgti pasakos be galo bruožų. *Sorto* pradžioje nėra žinoma, koku būdu Juodoji dėžė atsidūrė užmiesčio brūzgynuose. Pasakotojo veiksmai sufleruoja apie jo spėjimus – dėžę jis neša pas aviatorius (būtų patvirtinta, kad dėžė atsirado brūzgynuose sudužus lėktuvui), dėžė nešama pas išminuotojus (būtų patvirtinta, kad dėžė ten atsirado tyčia, norint kažką sužeisti). Pabaigoje paaiškėjus numanomoms dėžės brūzgynuose atsiradimo galimybėms užpildoma pradžioje nežinota informacijos dalis. Pasakotojas numano, kaip prasidėjo istorija ir pasakojimo pabaiga iš dalies sutampa su numanoma pasakojimo pradžia, todėl *sortas* šiuo atveju įgauna pasakos be galo bruožų.

kalbą *Juodajai dėžei*. Jos pabaiga irgi tokia pati [...]. *Juodąją dėžę* kitądien nunešiau ir švystelėjau į tuos pačius brūzgynus“. Tokiu būdu pasakotojas nutaria pasirašyti „nerašytą susitarimą“ ir išsaugoti juodosios dėžės paslaptį – jis pratęsia literatūrinę juodosios dėžės tradiciją papildęs audiokasetės įrašą, palikęs jame savo įspaudą. Pasakotojas iš mažmožio radėjo tampa mažmožio sąmoningu „pametėju“, arba iš informacijos gavėjo jis tampa jos siuntėju (būsimam dėžės radėjui). Nors ir pabaigoje savo noru pasakotojas atsikrato mažmožiu, jis vis dėlto lieka įgavęs naudos – jis tampa tradicijos tęsėju, bendros paslapties saugotoju. Pasakotojas per mažmožį įgauna naują statusą, vaidmenį, todėl galima teigti, kad mažmožis jį transformavo.

Kunčinas šiame *sorte* pastebimai žaidžia ir transformuoja dėžės pavadinimą teksto išraiškos plotmėje. Juodoji dėžė šiame tekste siejama su lėktuvo juodąja dėže – pasakotojas teigia, kad tai nedidelė stačiakampė dėžutė, jis ją pirmiausiai nuneša aviatoriams. Taip ji tarsi siejama su skrydžiu, tragedija, paslaptimi. Tačiau tekste šio pavadinimo reikšmė apverčiama. Tikroji lėktuvo juodoji dėžė nėra juoda, dažniausiai ji – ryškios oranžinės spalvos tam, kad būtų pastebima ir greitai randama po įvykusios katastrofos. Vadinasi, juoda spalva paprastai laikoma tik lėktuvo dėžės pavadinimu, nenurodančiu į jo išvaizdą. *Sorte* juodoji dėžė, nors ir siejama su lėktuvo juodąja dėže, yra iš tikrųjų juoda, taip daikto pavadinimas keičiamas į daikto apibūdinimą. Dėžės spalva sustiprina paslapties reikšmę – lėktuvo dėžė turi būti lengvai randama, o tekste juodoji dėžė iš tikrųjų yra juoda tam, kad ji nebūtų pastebima kiekvieno.

Lėktuvo juodoji dėžė reikšminga tampa tik po katastrofos, joje fiksuojama ir pati katastrofa. Pasakotojas rastoje juodojoje dėžėje taip pat randa įrašytą kalbą ir tariamo skrydžio katastrofą, tačiau tampa aišku, kad tai – literatūriškas atsisveikinimas su pasauliu, t.y. jis išgalvotas, netikras, komiškas. Taip Kunčinas transformuoja dar vieną diskursą – lėktuvo juodosios dėžės pavadinimą keisdamas į jos apibūdinimą ne tik fizine, bet ir turinio prasme: „Visuose tekstuose kartojosi žodis *juodas*; dominavo *juoda* spalva“. Todėl galima būtų teigti, kad šiame *sorte* Kunčinas per mažmožį-juodą dėžę ir jos pavadinimą transformuoja visuomenėje įsigalėjusias juodos spalvos konotacijas. Juoda spalva, paprastai siejama su tragedija, čia tampa komedijos simboliu per gyvenimo ir mirties priešpriešas: juodoje, tragiškoje istorijoje nuodai (mirtis) pakeičiami degtine (apsvaigimas, gyvenimas), lėktuvo katastrofa (mirtis) pakeičiama tradicijos pratęsimu (gyvenimas), o juoda spalva įgauna su komedija siejamą bruožų.

Panaši transformacija atliekama ir dar viename Kunčino *šorte* „Kūrėjo planuose“. Pasakotojas atsitiktinai randa mažmožį, kuris, pasirodo, iš tiesų yra Dievo planų knyga: „Azovo jūros pakrantėje aš radau brezentinę planšetę. Šeštame ano amžiaus dešimtmetyje tokias nešiodavosi žemėtvarkininkai, brigadininkai ir jaunesnieji leitenantai. Bet šioje dūlėjo seni Kūrėjo planai“⁵⁶. Brezentinę planšetę galima būtų laikyti svarbiausiu šio teksto mažmožiu dėl dviejų priežasčių. Pirmą – dėl vietos ir aplinkybių, kuriomis ji buvo rasta. Ją pasakotojas rado atsitiktinai, išplautą jūros, ją galima asocijuoti su šlamštu – daiktas, išplautas jūros, nebeturi savo šeimininko, turbūt apgadintas vandens, nešvarus (tekste rašoma: „išlupau delnus iš gydomojo purvo“) ir dėl to neturintis didelės vertės. Antra priežastis – *šorte* pasakotojas pažymi, kad tokias planšetes šeštame dešimtmetyje nešiodavosi tam tikros profesijos atstovai. Tad brezentinę planšetę galima laikyti mažmožiu ir dėl to, kad jis „nebeaktualus“ šiandien.

Mažmožio virsmas tekste pastebimas beveik pačioje pradžioje – iš pirmo žvilgsnio nevertinga brezentinė planšetė pasirodo esanti Dievo planų knyga: „Skubinau ėmiau versti rupaus popieriaus puslapius. Neslėpsiu – ieškojau čia tik savęs. Sklaidžiau ir prisikišęs tyrinėjau, kol supratau: Kūrėjo planuose manęs nebuvo niekad“. Taip pakeičiama mažmožio vertė – į jį pasakotojas randa įrašytą pasaulio prasmę ir tikslą. Per mažmožį pasakotojui buvo atskleista gyvenimo paslaptis – nei jis, nei jo pažįstami nebuvo numatyti Kūrėjo planuose („Liežuvis sutintų, jei imčiau vardinti, ko dar nebuvo kūrėjo planuose“), kitais žodžiais tariant, pasakotojas ir jo bičiuliai – Dievo klaida arba net Dievo pokštas: „Teisybė, spontaniškus veiksmus nuolat lydėjo sardoniskas Jo juokas“. Kartu su mažmožio transformacija pasakojimo pradžioje įvyksta ir paties pasakotojo transformacija, apie kurią buvo kalbėta ir analizuojant *šortą* „Juodoji dėžė“. Pasakotojas per mažmožį įgauna žinias, mažmožis transformuoja pasakotoją ir paverčia jį iš nežinančio į žinantį. Pasakotojas, įgijęs žinojimo galią, tampa tam tikru pranašu saviškiams: „Mūsų ten nėra! sušukau sugrižęs, nė vieno! [...] Nė vienas nenusiminė. Kūrėjo planų nebepataisysi ir nebepapildysi“.

Čia galima pastebėti ir skirtingas pasakotojo transformacijas abiejuose tekstuose. Pirmame aprašoma pasakotojo kelionė iki transformacijos – žinios tampa apdovanojimu, jis tampa paslapties saugotoju, susivienija su kitais paslapties saugotojais, pratęsia tradiciją. O šiame tekste transformacija pasakotoją „nubaudžia“, jis tampa žinančiu neigiama prasme, tai sunkus žinojimas. Šis žinojimas jį išskiria iš kitų tarpo, jis pirmas suprato savo egzistencijos paslaptį. Taip pat pasakotojai skirtingai pasielgia su gauta informacija: pirmajame tekste

---

⁵⁶ Jurgis Kunčinas, „Kūrėjo planuose“, *Užėjau pas draugą*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2003, p. 8.

pasakotojas ją išsaugo ir žinias perduoda tik tiems, kurie ras ir vėl pames Juodąją dėžę. Tuo tarpu šiame *sorte* žinias pasakotojas perduoda visiems savo pažįstamiems.

Šorto pabaigoje pasakotojas prisipažįsta, kad brezentinę planšetę jis išsigalvojo, ji neegzistavo, „dialogas“ su Kūrėju neįvyko: „Taip ir išsiskirstėme. Neplanuoti, nemylimi, nepatenkinti. Be planšečių. Tiesą sakant, jokios planšetės ten nė būti nebuvo. Kai guli purve prie Azovo, kai rankas šluostaisi į debesį, viskas pasidaro savaimė aišku ir perregima. Todėl ir dygu taip širdy“. Tai, kad planšetė iš tikrųjų neegzistavo, galėtų reikšti du dalykus. Jeigu ji būtų egzistavusi, būtų patvirtintas Dievo buvimas ir jis savotiškai būtų „leidęs“ žmogui nebūti: „Beribė tad Kūrėjo kantrybė ir gerumas. Daugel kam jis leido atsirasti ir kurti be jokio plano“. Vadinasi, net jei ir pasakotojas egzistuotų nebūdamas Dievo planuose, jam bent jau būtų duotas leidimas. Tačiau mažmožio – Dievo planų knygos – niekada nebuvo. Vadinasi, galimi du variantai, arba pasakotojas neegzistuoja šiame pasaulyje, nes jo nėra Dievo planuose, arba neegzistuoja pats Kūrėjas, nes pasakotojas vis dėlto yra. Taip mažmožis metaforiškai verčiamas neegzistuojančiu Dievo vietininku, per kurį galėtų būti mezgamas kontaktas su Kūrėju ir per jo nebuvimą tekste atskleidžiamas pasakotojo vienišumas. *Šortu* demaskuojamas, apžaidžiamas posakis „(ne)būti Dievo planuose“ ir jam pateikiama alternatyva – galbūt paties Dievo nėra.

Lyginant abu *sortus* matyti, kad šiais atvejais mažmožis yra randamas ir jis tam tikru būdu pakeičia pasakotoją – mažmožio radėją, tačiau pakeitimas abiejuose šortuose atliekamas skirtingai. Pirmame *sorte* pasakotojo pasikeitimas – *šorto* kulminacija, ji – pagrindinis *šorto* pasakojimo konstravimo elementas. Pasakotojas mažmožį teksto pabaigoje praranda, bet per mažmožio praradimą jis tampa paslapties dalimi, tam tikru paslapties saugotoju. Antrajame tekste mažmožis tampa laidininku tarp Dievo ir pasakotojo, o tai, kad pasakotojas prisipažįsta mažmožį išsigalvojęs, nurodo į galimą Dievo arba pasakotojo neegzistavimą. Abiejuose tekstuose keičiamos visuomenėje įsigalėjusios konotacijos – juoda spalva netikėtai asocijuojama su komedija, o nebūti Dievo planuose gali reikšti ir paties Dievo nebuvimą.

4.3. „Baltas langas“

Šiame *sorte* pasakotojas sutinka savo gyvenimo meilę, su kuria yra tuoj pat išskiriamas: „Istorija žino: būna, kad žmogus pamilsta kitą žmogų iš karto, akimirksniu. Kas

nėra girdėjęs garsių žodžių: „meilė iš pirmo žvilgsnio“!⁵⁷. Pasakotojas teigia, kad nedažnam pasiseka įsimylėti iš pirmo žvilgsnio, o jam vis dėlto pasisekė. Jis savo meilę sutiko stotelėje:

- „Man pavyko: sutikau ją troleibuso stotelėje (nesakysiu kurioje!). Susidūrė ne tik akys, bet ir širdys. Suvokiau iškart – Ji arba Niekas! Bėda, kad labai skubėjau į Jaunųjų robinhudų ratelio treniruotę, o čia kaipsyk atriedėjo mano troleibusas. Ji, deja, į šį numerį nesėdo...
- Kur man Tavęs ieškot! – surikau širdį veriančiu balsu. – Sakyk greičiau, nes...
- [...] Ieškok Balto Lango! – atsiliepė ji širdingai.
Aš jau stovėjau tarpdury.
- Langinės irgi baltos! – dar spėjo šuktelėti Ji. – Iki!“

Šiame tekste baltą langą galima būtų vadinti mažmožiu-daiktu dėl kelių priežasčių. Visų pirma tai – dažnai kasdienybėje pasikartojanti pastato detalė ir dėl dažno savo pasikartojimo jai nėra suteikiami ypatingi bruožai ar svarba, baltas langas, paprastai žvelgiant į miesto pastatus, tampa tarsi nepastebimas dėl to, kad baltų langų miestuose – daugybė. Tą patį pabrėžia ir pasakotojas: „Jau kitą dieną pradėjau ieškoti Balto Lango. Su baltom langinėm. Vilnius, žinia, nemažas miestas. [...] Pirmučiausia patraukiau į centrą. Čia, aišku, maža buvo vilties rasti Baltą Langą su baltom langinėm, bet ką gali žinot... Langų – baltų – Centre buvo tiek ir tiek“. Akivaizdu, kad pats pasakotojas supranta duotos nuorodos – balto lango – „mažmožiškumą“, jo dažną pasikartojimą kasdienybėje, bet jis nujaučia, kad radęs tą ypatingą baltą langą jis iškart suprasiąs, kad tai – jo paieškų objektas.

Norint iki galo suprasti, kodėl baltas langas čia laikomas mažmožiu, reikėtų aptarti jo transformaciją turinio plotmėje. Baltam langui, kurio ieško pasakotojas, tekste iš karto suteikiamos ypatingos savybės: jis užrašomas didžiosiomis raidėmis, taip tarsi patvirtinant jo svarbumą, jis siejamas su pasakotojo meile, jis tampa nuoroda laimės paieškose. Pasakojime šiam mažmožiui iš karto yra suteikiami ypatingi bruožai, jis išskiriamas iš aplinkos. Pasakotojas tarsi iškelia hipotezę, kad baltas langas – nebūtinai mažmožis, per jį galima surasti savo gyvenimo laimę. Kitaip tariant, nuo daugeliui įprastos doksinės žiūros į langą (žiūrint į bet kokį langą, matant visų langų savybes) tekste pereinama prie teorinės žiūros. Baltas langas sukeistinamas, jam nebūdingos visos tos pačios savybės, kaip kitiems langams. Todėl nėra svarbu, ar mažmožis tekste yra aprašomas kaip nesvarbus ir po to išskiriamas, ar jį išskiria sutikta moteris, svarbu tai, kad baltas langas mūsų kasdienybėje – daiktas, per kurį matomos visiems jo rūšies daiktams būdingi bruožai ir tekste iš tos daiktų grandinės išskiriamas vienas. Dėl šių priežasčių baltas langas tekste vadinamas mažmožiu, o

---

⁵⁷ Jurgis Kunčinas, „Baltas langas“, *Šiaurės Atėnai*, 1995 01 07, p. 15.

pasakotojas, nors ir nežinodamas, kaip jis atrodo ir kur jis yra, nujaučia, kad jį atradęs būtinai supras, kad tai – „tas“ langas.

Pasakotojas leidžiasi į meilės-laimės paieškas po Vilniaus miestą ir suranda ją ten, kur surasti nesitikėjo – mažame kaimelyje, „Dievo pamirštose Mistiškėse“. *Šorto* veiksmas įgauna trilerio („[...] įsakė pagrobti bankininko žmoną ir laikyti pas save tol, kol negausim išpirkos“) ir pasakos motyvų („Septintą kelionės dieną aš jau visiškai buvau priartėjęs prie tikslo“), tapdamas tam tikra „kunčiniada“. *Šorto* pasakojimo konstravimas primena pasakos, kurioje veikėjas ieško vertės objekto, konstravimą. Veikėjas, norėdamas įveikti iššūkį ir gauti tai, ko trokšta, turi kažką paaukoti. Kunčinas auką pateikia kitaip: „Susilaukiau rūsčių priekaištų iš robinhudų būrelio galvos [...]. Už bausmę – praleidau keletą užsiėmimų iš eilės – paskyrė itin atsakingą užduotį [...]“. Galų gale pasakotojas paaukoja savo ankstesnį gyvenimą – iš Vilniaus pabėga į mažą kaimelį – ir ten suranda baltą langą, o jame - mylimąją. Ši pasakos struktūra primena A. J. Greimo nagrinėtą pasakišką „Baimės ieškojimo“⁵⁸ struktūrą. Ieškomas objektas randamas ten, kur jo neieškota, ir tada, kai jo jau nebeieškoma. Todėl matoma, kad šiuo atveju pasakai yra priskiriami meilės istorijos, melodramos bruožai ir teksto išraiškos plotmėje transformuojamas banalus pradžioje minėtas „meilės iš pirmo žvilgsnio“ posakis. Dažniausiai meilė iš pirmo žvilgsnio suvienija žmones, jie lieka kartu, o šiuo atveju vos įsimylėję iš pirmo žvilgsnio pasakojimo personažai išsiskiria. Ši stereotipinį posakį Kunčinas susieja su pasaka – herojų išsiskyrimas laikinas, visos pasakos baigiasi laimingai.

Nors ir šio *šorto* konstravimas primena pasaką, verta pabrėžti, kad Kunčinas nekuria tikros pasakos. Literatūros tyrinėtojas Dainius Vaitiekūnas teigia, kad, pavyzdžiui, Jono Biliūno „Laimės žiburyje“ „skaitytojui siūloma ypatinga skaitymo sutartis: pasakojimui taikyti ne realistinį ar mimetinį, bet pasakos kodą. *Laimės žiburio* žanrinė paantraštė nurodo į autorinę interpretaciją, bent kiek ironišką autoriaus požiūrį į papasakotą istoriją. Tai tik pasaka“⁵⁹. Kunčino tekste nerandame žanrinio priedašo, kaip J. Biliūno paantraštėje, skaitytojui nėra aiškiai nurodoma, kad tai – pasaka, tačiau atpažindamas jos elementus skaitytojas suvokia ir autorinę pasakos interpretaciją, ir ironišką autoriaus požiūrį į jo paties istoriją. Kunčino tekste ironija aiškiai jaučiama. Pagrindiniam veikėjui, kuris yra ir pasakotojas, suteikiamos hiperbolizuotos herojaus savybės: „durys suspaudė mano treniruotą

---

⁵⁸ Algirdas Julius Greimas, *Baimės ieškojimas*, sudarė Kęstutis Nastopka, Virginijus Savukynas; iš prancūzų kalbos vertė Rolandas Pavilionis, Vilnius: Baltos lankos, 1999, 103 p.

⁵⁹ Dainius Vaitiekūnas, *Keliaprasmiškas pasakojimas: Jono Biliūno „Laimės žiburyje“*, p. 8, [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB/0001:J.04~2009~1367169403551/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content> [žiūrėta 2017 04 24].

kūną“, „skubėjau į jaunųjų robinhudų ratelio treniruotę“. Meilė taip pat hiperbolizuojama, atrodo, kad pasakotojas stengiasi įsimylėti iš pirmo žvilgsnio: „Ne dažnam, žinia, taip pasiseka. [...] Man pavyko [...]“. Meilė iš pirmo žvilgsnio čia pristatoma kaip siekiamybė, ironizuojamas tarp meilės ir laimės paprastai dedamas lygybės ženklas. Taip ironizuojama dar viena visuomenėje paplitusi vertybė – meilė iš pirmo žvilgsnio nebūtinai reiškia laimę, jos siekimas tampa svarbiausia ir įdomiausia dalimi, nes matoma, kad istorija apie tai, kaip gyventa su savo meile nėra pasakojama.

4.4. „Žibalo Krautuvė“

Šorte „Žibalo Krautuvė“ pasakotojas priešina praeitį ir dabartį pasitelkdamas kasdienę medžiagą – žibalą. Žibalas tekste tampa praeities simboliu ir jis priešinamas dabarties simboliui – elektrai. Priešindamas praeitį ir dabartį pasakotojas pirmiausia lygina savo praeities ir dabarties miestą⁶⁰: „Man gaila. Man gaila, kad kitados mažam mano miestely nugriovė visą šoną senų namų. [...] Tam šone: knygynas, indų krautuvė, arbatinė, tiras, dovanos, batų krautuvė [...]. Basta, nieko nebliko“⁶¹. Pasakojimas pradedamas visa serija vietų, kurios anksčiau buvo įprastos pasakotojo miesto erdvės. Pasakotojas apie šias vietas kalba kaip apie miesto erdvės visumą, apie tai, kas „daro miestą miestu“: „Pastatė neva rotušę, stato neva teatrą. Į miestą jau nebepanašu“. Matoma, kad nuo pat šorto pradžios per būto ir esamo miesto priešpriešą ironiškai kuriama praeities ir dabarties priešprieša, kuri ir tampa šio šorto tema. Pasakojimo pradžioje ji kuriama per konkrečias erdves, pastatus: būtam miestui atstovauja eilė nugriautų namų, kuriuos įvardija pasakotojas, o dabartiniam miestui atstovauja rotušė ir teatras, kuriuos pasakotojas vertina neigiamai. Taip iškeliami pasakojimo problema: miestas, anksčiau buvęs „tikru“ miestu, šiandien pasakotojui yra neatpažįstamas ir svetimas.

Iš visų šių erdvių pasakotojas išskiria vieną konkrečią erdvę – Žibalo Krautuvę: „Labiausiai gaila Žibalo Krautuvės, kurios jau kadų kadės nebėra. Gal tik man vienam jos ir gaila. Kiti jos nė nepamena“. Žibalo Krautuvė išskiriama iš kitų prarastų miesto pastatų, anuomet buvusi, kaip nurodo pasakotojas, „pačiame jo centre, netoli bažnyčios ir vykdomojo komiteto“. Krautuvė akcentuojama kaip centrinis, t.y. vienas iš svarbiausių miesto pastatų, kuris šiandien yra prarastas. Šiandien Žibalo Krautuvė visuomenei nebūtų reikalinga ir ji negalėtų būti siejama su įprastu miesto vaizdu, tačiau pasakotojas teigia, kad anksčiau ji buvo

⁶⁰ Jurgis Kunčinas, „Žibalo Krautuvė“, *Šiaurės Atėnai*, 1995 06 03, p. 12.

⁶¹ Netaisyta kalba, tekste rašoma „nebliko“.

svarbi miesto vieta, nes žibalu naudojosi dauguma. „Bet negalėjome apsieiti be žibalo, šio puikaus skysto kuro, kad ir neitin maloniai dvelkiančio“. Todėl galima sakyti, kad pasakojimo turinio plotmėje Žibalo Krautuvė tampa mažmožį talpinančia erdve, o žibalas – pagrindiniu pasakojimo mažmožiu.

Iš pirmo žvilgsnio kyla abejonių, ar žibalą šiame *sorte* galima būtų vadinti mažmožiu, juk žvelgiant iš šiandienos perspektyvos žibalas – nedažnai pasitaikantis ir beveik nebenaudojamas skystis, todėl tarsi turintis ypatingų savybių ir negalintis būti mažmožiu. Tačiau pasakotojas, kalbėdamas apie žibalą, prisimena jį iš šiandienos perspektyvos – žibalas, kurį šiandien pakeitė elektra, yra nevertingas, jam nesuteikiama svarba ar ypatinga vertė, vertingas ir įprastas jis buvo praeityje. Kaip tik dėl to, kad šiandien žibalas yra nevertingas, jį galima laikyti mažmožiu. Žibalas, kaip mažmožis, tekste yra transformuojamas per ironišką praeities garbinimą, žibalą metaforiškai verčiant praeities simboliu.

Kaip jau buvo pastebėta, pasakojimas pradamas nuo ironiško praeities ir dabarties lyginimo, taip tekstas įgauna komiškų detalių. Komiška potekstė kuriama hiperbolizavimu: perdedamos pasakotojo emocijos: „Man gaila, ir aš verkiu, atsirėmęs į šaltą rotušės mūrą. [...] Kai ko gaila mažiau, ne iki ašarų. Nes žinau – jos nieko negelbės, jos bevaisės. Bet jos srūva, ir nieko nepadarysi“, perdedama ir žibalo svarba: „Ilgiausios eilės išsirikiudavo šalia raudono mūro. Stipdavom šaltyje su bakeliais ir kanistrais, o jau gavę tempdavom pirkinį per miškelį namo. Kas turėjo žibalo, kruopų, druskos ir degtukų, tas anuomet galėjo neblogai gyvent“. Pasakotojas sutirština, pabrėžia ir hiperbolizuoja žibalo vertę sakydamas, kad be žibalo pasakotojo laikais nebūtų buvę šviesos, reikalingos įprastam gyvenimui: „Pildavo jį į lempų rezervuarus, kad vakare būtų įmanoma paskaityti laikraštį, pataikyti iš butelio įpilti į taurę ar stiklinę“. Žibalui suteikiama išskirtinė vertė, nes jis siejamas su šviesa ir šiluma, jis vaizduojamas kaip žmogaus pagalbininkas, pagrindinis jo kasdienybės atributas.

Antrojoje pasakojimo dalyje pasakojama apie žibalo išnykimą iš miesto centro:

„Žibalo Krautuvę apsupo kareiviai ir milicionieriai. Daug uniformų ir panikos: šalia krautuvės rado gal trisdešimt bombų. Kiek kartų galėjau išlėkt į orą, stovėdamas eilėje su skardiniu bakeliu! Bet neišlėkiau. Bombas išvežė, susprogdino, o Žibalo Krautuvę uždarė. Dar bandė ją atgaivinti kažkur „Madrido“ kvartale, [...] bet nepriėjo. Toli eit, o ir to žibalo vis mažiau bereikėjo. Elektros girliandomis švietė lietuvių tautos svajonė [...]“.

Čia žibalas iš pagalbininko paverčiamas priešininku, jis asocijuojamas su pavojumi, nors pats pasakotojas jį veikiau asocijuoja su galia. Žibalo Krautuvę perkėlus iš centro, jai netekus centrinės vietos mieste, ji buvo sunaikinta. Vėl kuriama priešprieša tarp praeities ir dabarties,

ši kartą ne per prarastas ir „atrasas“ miesto erdves, o per žibalo ir elektros priešpriešą. Žibalas, iš pradžių buvęs žmonių pagalbininku, tapo jų priešu dėl jo keliamo pavojaus. Žibalo vietą užėmė elektra, kuri nekelia pavojaus ir „šviesdavo net skaisčiai žerint saulei“. Su žibalu siejama praeitis ir su elektra siejama dabartis taip pat atstovaujama dviejų jos tiekėjų. Žibalo pardavėjas, su kuriuo buvo įmanoma turėti asmenišką ryšį, priešinamas valstybei, tiekiančiai elektrą – anoniminei institucijai, kuri ironiškai vadinama „vargše“ („Mokėsiu už energiją kiek valdžia prašys – ji vargšė. Jai reikia padėti“).

Šortas baigiamas ateities vizija, kurioje susipina dabartis ir praeitis, kurioje draugiškai gyvuoja elektra ir žibalas: „Tad vis dažniau pagalvoju – reikėtų jau šiandien pagalvoti apie Žibalo Krautuvę. Didelę, modernišką, iš tolo švytinčią [...]. Šalia [...] degalinių ir kiaurą naktį veikiančių barų“. Pasakotojas norėtų susigražinti praeitį, „modernizuoti“ žibalą, pritaikyti jį ateities vartojimui. Taip pasakojime ironiškai apverčiamos vertės: elektra, progresyvi energija, laikoma „atsilikimu“, o žibalas ironiškai siūlomas kaip alternatyvus „žingsnis į priekį“, kaip inovatyvi vartojimo medžiaga. Per šias priešpriešas taip pat vaizduojama praeitis – „geri laikai“ ir neigiamai vertinama dabartis. *Šorto* humoristinė potekstė kuriama Kunčinui naudojant sukeistinimą. Žibalo aprašymą tekste jis apsunkina, jį vadina „puikiu skystu kuru, kad ir neitin maloniai dvelkiančiu“, „vertingu skysčiu“, piktinamasi Žibalo Krautuvės pardavėjo neatsargumu: „Vertingą skystį tas žmogus seikėdavo litriniu kaušu, ne vienas lašas ir pro šalį nuvarvėdavo“. Žibalas, tapęs „anų laikų“ simboliu, aukštinamas, o elektra, pakeitusi žibalą, pašiepiama: „Elektros girliandom švietė lietuvių tautos svajonė – Kauno HES“.

Išraiškos plotmėje šis *šortas*, o ypač jo pabaiga, primena sovietinius lozungus, pasakymus apie šviesią ateitį: „Nebetoli tikriausiai toji diena? Ir mano miestukas, virtęs didkaimiu, be abejo, atstatys tą raudonąją Žibalo Krautuvę. O paskui gali ir visą „šoną““. Šie pasakymai, primenantys sovietmetį, iš šiandienos perspektyvos žiūrint yra nevertingi, nes juose paprastai buvo hiperbolizuojami pasiekimai ir ateities optimizmas. Šiame tekste šių pasisakymų objektas ir jo vertė apverčiama, t.y. sovietiniuose lozunguose dažnai buvo aukštinami vertę turintys objektai ir jų vertė buvo hiperbolizuojama, o šiuo atveju kuriama sovietmetį primenanti panegirika mažmožiui – žibalui. Per jo sugražinimą, per Žibalo Krautuvės atstatymą teigiama, kad mažmožis „išgelbės rytojų“, jam ironiškai priskiriama didelė vertė, kuri formuoja ir humoristinę *šorto* potekstę.

Tad apibendrinus galima būtų teigti, kad *šortas* konstruojamas per praeities ir dabarties priešpriešas, kurių pagrindiniais simboliais pateikiami žibalas ir elektra. Per hiperbolizuojantį žibalo aprašymą ironiškai steigiama praeities vertė, apčiuopiama, iš konkretaus žmogaus perkama medžiaga priešinama beveidės valdžios teikiamai elektrai,

tradicija priešinama modernybei ironiškai teigiant, kad praeitis buvo pranašesnė už dabartį, o „žingsnis į priekį“, žengtas su elektros atsiradimu, ironiškai laikomas „žingsniu atgal“.

5. Mažmožis-informacija

Šiame poskyryje analizuojami *šortai*, kurių jungiamąja pasakojimo gija tampa mažmožis-informacija – klišės, stereotipai, populiarūs posakiai, paskalos. Šiuos mažmožius dar galima būtų skirstyti į nevertingą ir nusidėvėjusią informaciją. Nevertingos informacijos grupei priskiriamas tekstas „Kiškių mažės“, kuriame rytinė radijo žinutė apie kiškių mažėjimą virsta užuomina apie lietuvių tautos nykimą; Du tekstai, „Be pavadinimo“ ir „Holivudo aktorė tolsta nuo savo buvusio vyro“, kuriuose taip pat randamas nevertingas mažmožis-informacija, nagrinėjami kartu dėl jų vedančios linijos panašumo. Abiejuose tekstuose atsiranda paskala apie įvykį, kuri iš pirmo žvilgsnio atrodo nesvarbi, bet tekste netikėtai pasibaigia veikėjų mirtimi. Nusidėvėjusiai informacijai priskiriamas ir Kunčino *šortas* „Tikėk! Ir viskas išsipildys“, kuriame pasakotojas pateikia tris dažniausiai pasikartojančias horoskopo pranašystes. Šioje analizėje nėra skiriama turinio ir išraiškos plotmė, ji susilieja, nes mažmožiu išskiriama tam tikro tipo informacija.

5.1. „Kiškių mažės“

Šorto „Kiškių mažės“ mažmožiu tampa radijo žinutė, pasakotojo išgirsta rytinės laidos metu. Kunčinas šią žinutę verčia lietuvių nykimo alegorija. *Šorto* pradžioje pasakotojas piktinasi tuo, kaip atmetinai ji pranešama: „Kiškių mažės. Apie tai (probėgšmais, tarsi tarp kitko!) šįryt pranešė Lietuvos radijas“⁶². Žinutę apie kiškių mažėjimą galime laikyti mažmožiu dėl dviejų priežasčių. Pirmiausia tai – nesvarbi informacija, tarsi neturinti reikšmės daugeliui žmonių, išskyrus galbūt tam tikros profesijos atstovus ar žmones, aktyviai besidominčius kiškių populiacija Lietuvoje. Antra, žinutės nesvarbumą patvirtina pats pasakotojas, sakydamas, kad ji buvo pranešta „lyg tarp kitko“. Ši informacija paprastai būtų nevertinga, nevertingas ir keitimasis ja, nebent ypatingoms aplinkybėms susiklosčius.

Pasakojimo intriga mezgama pasakotojui išryškinant žinutės svarbumą, bet neatskleidžiant, kuo ji svarbi. Panaši pasakojimo konstrukcija naudojama ir anksčiau nagrinėtame tekste „Juodoji dėžė“, kuriame skaitytojui nėra iš karto atskleidžiama radinio vertė. Pasakotojas, išgirdęs radijo žinutę, kreipiasi į kiškius ir juos ironiškai gąsdina:

---

⁶² Jurgis Kunčinas, „Kiškių mažės“, *Užėjau pas draugą*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2003, p. 10.

„Taip, ponai kiškiai. Jūsų dienos suskaičytos. Naktys, beje, irgi. Net puikiausių zuikiųpuikių. Ką kalbėt apie jūsų genties išgamas, atskalūnus, atplaišas, mutantus? [...] Ir blauzdos skystos, ir nežiaurūs esat. Žiaurūs, teisybė, bet tik kai pešatės tarpu savęs. Šiaip jau šurpstat ir alpstat vos išvydę ar netyčia pralieję kraują“.

Jis taip pat „apžvelgia“ nykstančių kiškių istoriją – nuo liaudies dainų („Tebegirdžiu jus tautos dainose – vis nabagėlius, bailius [...]“), iki anekdotų ir įvairių naudingų kiškių „savybių“ („kiškio kojele niekas nebesipudruoja“). Skaitant šias citatas atrodo, tarsi pasakotojas, kalbėdamas apie kiškius, omenyje turi visai ką kitą. Galima būtų teigti, kad kiškiai ir jų mažėjimas tampa tam tikrų žmonių nykimo metafora, kuri šiek tiek paaiškėja pasakotojui pateikus įvairių nuorodų: „Mes vilkome jums į mišką morkas irgi kopūstus, o jūs kuo atsilyginote? Iki gyvuonies nugrauztomis kolūkio obelaitėmis?“, „Visados buvot pasipūtę“, „Ir blauzdos skystos, ir nežiaurūs esat“, „Gal nereikia taip žiauriai apie jus, Lietuvos kiškučius? Kiek prisikentėjot. Amžinai persekiojami ir medžiojami“. Taip paaiškėja, kad statistinis komentaras apie kiškių mažėjimą verčiamas apokaliptine žinia: kiškiai tampa alegorinio lietuvių portreto metafora, o jų nykimas tampa lietuvių tautos nykimo metafora.

Kiškiai tekste priešinami kitoms gyvūnų rūšims („Išliks vandens žiurkės, bebrai, net lepieji fazanai“, „seniai galėjot mutuotis į kokį šunšunį“), kurias taip pat galima būtų laikyti įvairių žmonių tipų metaforomis. Kiškiai priešinami ir žmonėms, kuriems priklauso pats pasakotojas: „nė iš tolo čia neprilygstate mums, žmonėms“. Pasakotojo kreipimasis į kiškius iš vienaskaitos pereina į daugiskaitinę formą – pasakotojas kalba apie mus, žmones, ir juos, kiškius. Turint omenyje, kad kiškiai tekste verčiami lietuvių alegorinio portreto metafora, galima būtų teigti, kad ir pats pasakotojas ir jo minimi žmonės tampa tam tikrų žmonių metafora. Pasakotojas sako: „Dumk šalin, paikas zuikpalaiki, žmogui tu nereikalingas. [...] Anekdotų pakanka apie Odesą, žydus ir Čapajevą“. Išvardyti anekdotai buvo populiarūs sovietmečiu, todėl, remiantis šia ir kitomis citatomis, galima būtų kelti prielaidą, kad pasakotojas įkūnija tarybinio žmogaus vaizdinį, o kiškiai – lietuvio vaizdinį.

Apibendrintai galima būtų teigti, kad mažmožis-informacija aptinkamas jau pirmame *šorto* sakinyje. Tame pačiame sakinyje pasakotojas leidžia suprasti, kad ši informacija – ne mažmožis, o svarbi žinia. Taip mezgama pasakojimo intriga – nuo pirmojo sakinio pradėdama mažmožio transformacija, bet dar nėra aišku, kuo šis mažmožis taps, aišku tik tai, kad kiškių mažėjimas – dėl tam tikrų priežasčių svarbi žinia. Statistinis komentaras transformuojamas į apokaliptinę žinią pasakojime brėžiant paralelę tarp kiškių ir lietuvių alegorinio portreto⁶³.

⁶³ Jūratė Sprindytė, „Prozos gaivalas“, *Šiaurės Atėnai*, 2004 12 18, Nr. 729.

5.2. „Be pavadinimo“ ir „Holivudo aktorė tolsta nuo savo buvusio vyro“

Aptariant mažmožį-informaciją Kunčino *šortuose*, kaip pavyzdį galima būtų pateikti dar du jo *šortus*, kuomet mažmožiu tampa nevertinga informacija apie įvykį iš nepažįstamų žmonių asmeninio gyvenimo. *Šorto* „Be pavadinimo“ ir antrojo teksto „Holivudo aktorė tolsta nuo savo buvusio vyro“ temos panašios, tai – drama tarp vyro ir moters, pasibaigianti vyrų žūtimi. Mažmožio transformacija aiškėja žiūrint į teksto visumą – abiejų *šortų* pabaigos priešinos jų išeities taškui, žinutė apie įprastą įvykį pavirsta pranašinga žinia apie veikėjo mirtį. Abu šortai konstruojami panašiu principu: istorija prasideda nuo mažmožio, kurį pasakotojas atrado skaitytojui nežinomą būdu, ir didžiąją pasakojimo dalį galima būtų laikyti pasakotojo pastangomis suasmeninti šiuos įprastus įvykius, suteikti jiems įvairių ypatybių, kitaip tariant, transformuoti mažmožį iš nesvarbaus į svarbų.

Šortas „Be pavadinimo“ pradedamas paskalos nuotrupa⁶⁴: „Zigmas išvyko į sanatoriją ir susirado ten moterį“. Pasakojimas atsispiria nuo šio įvykio ir pasakotojas tarsi bando įsivaizduoti šio įvykio scenarijų, jo eigą, veikėjus. Šią *šorto* žinutę galima būtų laikyti mažmožiu-informacija dėl dviejų priežasčių. Visų pirma tai – viena iš dažniausių paskalų naujienų (vyro ar moters neištikimybė), vadinasi, dėl dažno pasikartojimo kasdienybėje šiai paskalai nėra suteikiama svarba. Tai patvirtina ir pasakotojas, pastebėdamas, kad „visi vyrai tokie“, tarsi tai būtų įprastas įvykis, nepakeičiama lemtis, tarsi vyras turėdamas vieną moterį būtų užprogramuotas susirasti kitą. Taip pat ši nuogirda *šorto* pradžioje tarytum pateikiama kaip beasmenė, jai nepridedami jokie ypatingi bruožai, nėra nurodomas pasakotojo santykis su pagrindiniu veikėju Zigmu, jų nesieja jokie ryšiai. Nors ir aiškus vyro vardas, tačiau jis – taip pat dažnai pasikartojantis Lietuvoje, todėl šio *šorto* atveju jis tik patvirtina įvykio beasmeniškumą. Tad mažmožiu laikomas ne pats įvykis, kuris neturi nieko bendra su pasakotoju, o ši nuogirda apie įvykį.

Norint suprasti mažmožio transformaciją, t.y. į ką pavirsta, į ką keičiama pasakojimo pradžios paskala, reikėtų žvelgti į teksto visumą. *Šorto* pradžia ir pabaiga kuria aiškia gyvenimo ir mirties priešpriešą. Pasakojimas pradedamas nuo paskalos apie įvykį – Zigmo išvykimo iš namų į sanatoriją. Sanatorijoje jis tapo populiarus tarp moterų ir *šorto* pabaigoje viena iš jų jį nušauna nenorėdama jo dalintis su kitomis. Mažmožiu pirmojo teksto paskala buvo vadinama dėl to, kad Zigmas – nepažįstamas pasakotojui. Mažmožio transformacija

⁶⁴ Jurgis Kunčinas, „Be pavadinimo“, *Užėjau pas draugą*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2003, p. 41.

pradedama per Zigmo gyvenimo aplinkybių, gyvenimo smulkmenų pateikimą. Pasakojama, kaip jis jautėsi namuose, kodėl išvažiavo į sanatoriją. Priešinama namų ir sanatorijos aplinkos, reprezentuojančios sveikatą ir ligą. Namų aplinka vaizduojama kaip nepalanki Zigmui, namuose jo niekas nesiklauso: „Namuose niekas nebenorėjo klausytis apie Zigmo ligas, gausius negalavimus, priepuolius ir opas. O sanatorijoje susirasta moteris klausėsi neatsiklausydama“. Su sveikata siejama namų aplinka yra vaizduojama kaip neparanki Zigmui erdvė. Zigmas joje nepritampa dėl to, kad serga, o sanatorijoje jis atranda ryšį su kitais sergančiais, todėl sanatorija, su liga siejama erdvė, yra vaizduojama kaip palanki ir patogiausia Zigmui. Ligos vertė pasakojime taip pat apverčiama – iš paprastai laikomos našta, liga tampa vertinga. Iš paprastai siejamos su mirtimi, liga *šorte* siejama su gyvenimu – Zigmas nebesijaučia vienišas, sanatorijoje atranda gyvenimo prasmę. Taip atliekama viena transformacijos dalis – pasakotojui ir kartu skaitytojui ima „rūpėti“ Zigmas.

Ligos vertę pasakotojas paverčia daiktiška: „Popiečio valandą prisigretino prie pasakų senelio ir kumštelėjo: nagi, klok! Zigmas apsidairė. Tyku ir tuščia. Ir ėmė pasakoti, kaip jis sirgęs nuomariu, epilepsija, moksliskai tariant. Kaip krito nuo kopėčių, skendo vonioje“. Nors ir sudaromas įspūdis, kad Zigmas išdavė savo žmoną, pasakojime nerandama nieko, kas galėtų šį įspūdį patvirtinti. Liga tampa sueities pakaitalu tarp vyro ir moters. Liga verčiama mainų objektu, ja Zigmas gali apsimainyti su sanatorijos moterimis mainais gaudamas dėmesio. Liga pasakojime konkrečiai siejama su skydliauke – dėl jos Zigmas atsidūrė sanatorijoje: „[...] Ėmė kloti apie savo skydliaukę, kurią čia ir gydėsi [...]“. Skydliaukė, tapusi ligos, t.y. atrasto gyvenimo, priežastimi, pasakojimo pabaigoje tampa ir Zigmo mirties priežastimi – pavydi moteris „iš visai arti paleido du šūviu į Zigmo skydliaukę“. Taip pasakojimas, pasibaigęs Zigmo mirtimi, įgauna dramatiškų motyvų, kurie ir atlieka Kunčino tekstams būdingą mažmožio transformaciją. Mažmožis transformuojamas ir dar vienu būdu – iš kasdieniškos žinutės, per artimesnį „susipažinimą“ su Zigmu, ji virsta mirties pranašu.

Taigi, šiame *šorte* populiarus diskursas (paskala) transformuojamas į melodramą, nuo nesvarbaus mažmožio prasidėjusi istorija virsta tragedija, ironizuojant vyro neištikimybę, pašiepiant visuomenėje priimtą ištikimybės supratimą – vyras nužudomas dėl paprasčiausio pokalbio su kita moterimi.

Antrojo *sorto* „Holivudo aktorė tolsta nuo savo buvusio vyro“⁶⁵ mažmožis randamas jau pavadinime, jį taip pat galėtume laikyti mažmožiu-informacija, nes mažmožis šiuo atveju pateikiamas kaip ištrauka iš laikraščio ar žurnalo, tokias žinutes dažnai skelbia geltonoji

---

⁶⁵ Jurgis Kunčinas, „Holivudo aktorė tolsta nuo savo buvusio vyro“, *Užėjau pas draugą*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2003, p. 69.

spauda. Kaip ir pirmame *sorte*, nėra aišku, kaip pasakotojas užtiko šią žinutę, tačiau jos pobūdis sufleruoja, kad pirmąjį mažmožį galėtume laikyti nuogirda, o antrąjį – žinute, ištrauka iš leidinio apie popkultūrą. Kaip ir pirmoji, ši nuogirda, žinutė dažnai pasikartoja mūsų kasdienybėje, nėra nurodomas pasakotojo santykis su Holivudo aktore, pasakotojas su šiais įvykiais neturi jokio asmeninio ryšio, todėl žinutę apie aktorės tolimą nuo jos buvusio vyro galima laikyti mažmožiu-informacija.

Šio *sorto* pasakojimas konstruojamas panašiai kaip ir *sorto* „Be pavadinimo“. Įgavęs informaciją pasakotojas bando sukeistinti mažmožį atlikdamas jo transformaciją – iš nesvarbios žinutės ji virsta svarbia ir tarsi asmeniškai skaitytoją paliečiančia tragedija. Pasakojimas konstruojamas pasakotojui tarsi įsivaizduojant, kaip šis vyro ir moters atitolimas galėtų vykti. *Šortas* taip pat turi ir melodramos požymių: istorija perdėtai jausminga, įvykiai pateikiami tragiškai ir pasakojimas baigiamas netikėtai – vyro mirtimi. Istorija turi savo pasakotoją („Jiedu dar susitinka prie šiukšlių konteinerio“). Tačiau pasakojimas konstruojamas iš abiejų – moters ir vyro – perspektyvų. Pasakotojas tarsi užsideda tai vieno, tai kito kaukę ir kalba jų lūpomis: „Išpūtęs akis stebi, kaip ji verčia konteinerin maišus su atliekomis. Kaip mane, kaip mane tąkart, dingteli jam“, „O jai dilgteli: tolstu, vis labiau tolstu“. Moteris pasikviečia buvusį vyrą į repeticiją Holivude, dramatiškai meta jam savo rankinę nuo scenos šaukdama „Jam vienam viską paliksiu“, vyras išbėga iš repeticijos į bakalėją, pakliūna po sunkvežimio ratais ir miršta.

Pasakojimas konstruojamas paverčiant nereikšmingą mažmožį gyvenimiška tragedija, pasibaigusia mirtimi. Mažmožiui suteikiami ypatingi bruožai – skaitytojui atskleidžiamos Holivudo aktorės ir jos vyro „gyvenimo detalės“, pasakotojas kartu su skaitytoju atranda asmenišką santykį su istorijos veikėjais. Mažmožis-informacija, inicijavęs tragediją, transformuojamas ir dar vienu būdu – iš perkeltinės reikšmės pasakymo, pasakojimo gale suformuojamas tiesioginės reikšmės pasakymas. Skaitytojas numano, kad aktorės tolimas nuo vyro vyksta perkeltine prasme, jie nebėra tokie artimi. Tačiau pasakojimas baigiamas tiesioginiu aktorės tolimu nuo vyro – jis miršta po sunkvežimio ratais ir mato nutolstančią moterį: „Jis žiūri, o jie tolsta ir tolsta. Mažėja, traukiasi, darosi neryškūs. Kol visai pranyksta“.

Aptarus mažmožio transformaciją galima pereiti prie ironijos tekste. Jame hiperbolizuojamos ir taip numanomai menkinamos populiariosios kultūros vertės – žvaigždžių gyvenimo smulkmenos, ypač susijusios su jų meilės reikalais. Apibendrinant galima būtų teigti, kad abu tekstai turi melodramos pasakojimo konstravimo bruožų. Melodramai būdinga gėrio ir blogio priešprieša, sentimentalumas, efektingų posūkių fabula.

Remiantis šiomis įžvalgomis melodramos pasakojimo bruožus galima taikyti ir šių dviejų *šortų* melodramatiškam pasakojimui, turint omeny jų perdėtą tragizmą ir sentimentalumą. Žinutės apie nesvarbius žmonių gyvenimo įvykius (Zigmo „išdavystę“ kalbantis su moterimi, aktorės tolimą nuo vyro) hiperbolizuojamos, pasakotojui atskleidžiant jų menkumą ir nesvarbumą tikrovėje.

5.3. „Tikėk! Ir viskas išsipildys“

Šorte „Tikėk! Ir viskas išsipildys“ pateikiamos trys dažniausios horoskopo pranašystės. Pasakojimo pradžioje mezgamas dialogas su skaitytoju, pasakotojas retoriškai klausia: „Parodyk man šiandien pirštu tokį, kuris netikėtų horoskopais?! Nepažįstu tokių. Juk dabartės juos kone kasdien skelbia kiekvienas save gerbiantis laikraštis. [...] Kolei kas man viskas kuo tiksliausiai išsipildė“. Matoma, kad pabrėžiamas dažnas horoskopų pasikartojimas kasdienybėje: „juos kone kasdien skelbia“⁶⁶. Nėra išskiriamas konkretus aiškios dienos horoskopas, apie horoskopus pasakotojas kalba kaip apie dažnai pasikartojantį reiškinį. Pasakojimas konstruojamas pasakotojui prisimenant tris banaliausias horoskopų pranašystes ir jų išsipildymą bei įtaką pasakotojo gyvenimui.

Tekste pateikiami trys horoskopo patarimai: „Iš esmės esmi Ožiaragis, ir šit eilinis horoskopas man kuo rimčiausiai pataria: „Ketvirtadienį ničniekur neik iš namų. Vakare aplankys bičiuliai“; „Arba kitas patarimas: „Venkite konfliktų su kaimynais bei artimaisiais, antraip neišvengsite nemalonumų“; „Ir dar vienas pavyzdėlis. HOROSKOPAS man teigia: „Ryt gera diena kelionei!“. Pasakotojas išskiria tris dažniausius horoskopo patarimus, pirmame pavyzdyje sakydamas, kad „eilinis horoskopas [...] pataria“, tai reiškia, kad šie patarimai būdingi horoskopams apskritai. Jie pateikiami „tarsi tarp kitko“, pasakotojo jie yra beveik sumenkinami, lyg tai būtų eilinė horoskopo žinutė, nesvarbi smulkmena. Tačiau pasakotojas teigia, kad visos trys pranašystės išsipildė. Pasakotojas, paklausęs pirmojo patarimo, liko namie ir jį iš tikrųjų aplankė draugai, sekęs antruoju patarimu jis neatsakė į kaimynų ir mylimosios įžeidimus, o paklausęs trečio patarimo išvyko į Šančius ir ten praleido puikią dieną. Dėl to, kad ši horoskopo informacija tekste iš pradžių sąmoningai pateikiama kaip nereikšminga, o po to yra transformuojama paties pasakotojo – iš paprastos žinutės į gyvenimui įtaką turinčio ateities spėjimo – įrodo, kad šias tris horoskopo pranašystes galima laikyti mažmožiu-informacija. Taip pat mažmožiu-informacija jas galima laikyti ir dėl dar

⁶⁶ Jurgis Kunčinas, „Tikėk! Ir viskas išsipildys“, *Šiaurės Atėnai*, 1995 01 14, p. 15.

vienos priežasties: kaip įprasta horoskopui, jo spėjimai – abstraktūs, pritaikomi visiems žmonėms, todėl tarsi neturintys jokių ypatingų bruožų.

Aptarus, kas tekste laikoma mažmožiu, galima pereiti prie reikšmių, kurias kuria jo sukeistininimas. Pirmasis pasakotojo išskirtas horoskopo patarimas – ketvirtadienį neišeiti iš namų, nes jį ketiną aplankyti draugai – „pasiteisina“:

„[...] Nors man žūt būtina reikia nukakti į „Šiaurės Atėnus“ atsiimti kuklaus honoraro, nė kojoms per slenkstį nekeliu. Ką gali žinoti, kas tavęs tyko pakeliui? [...] Galop sutemo tykus gražus vakarėlis. Laukiau pasirodant išpranašautų bičiulių. Kaip nėra, taip nėra! Jau ir pusė dvyliktos išmušė – nėra! Tai ką daryt? Stveriu telefono ragelį ir skambinu. Vienam, antram, trečiam, ketvirtam. Ir štai – po vidurnakčio užgriūva visa šutvė – moterys irgi vyrai. HOROSKOPAS vėl nepamelavo!“

Pasakotojas sukviečia draugus ir „džiaugiasi“, kad ir šį kartą horoskopas išpranašavo jo ateitį, sąmoningai nepripažindamas, kad draugai nebūtų atėję, jeigu jis nebūtų jiems skambinęs. Tikėdamas horoskopais pasakotojas seka ir antruoju patarimu. Pasakotojas iš viso gauna tris antausius – nuo kaimynės, cigaretės paprašiusio pono ir mylimosios: „Vėlgi maloniai šypsaisi, gaunu trečiąjį antausį ir kartoju: „Tik jokių konfliktų!“, sąmoningai ignoruodamas faktą, kad konfliktai jau įvyko. Trečiasis horoskopo patarimas taip pat transformuojamas pasakotojui „įsitikinus“ jo teisingumu: „Ryt gera diena kelionei!“ Ir nors niekur nesiruošiau keliauti, jau iš vakaro susikraunu lagaminą, išimtu baltinių pamainą ir suku galvą – kur čia nukakus? Gal į Babtus?“. Galiausiai pasakotojas išvažiuoja į Šančius ir džiaugiasi Šančių gyventojų šypsenomis bei „įkandamu bifštekstu“. Akivaizdu, kad Kunčinas šiame tekste demaskuoja horoskopų veikimą, šiais pavyzdžiais pasakotojas parodo, kaip žmogus pats įgyvendina horoskopą. Horoskopas, paprastai traktuojamas kaip pranašystė, t.y. projekcija į ateitį, šiame tekste tampa instrukcija, performatyvu. Horoskopu patikėjęs žmogus pats įgyvendina tai, kas jam tariamai buvo išpranašauta.

Per mažmožio-informacijos (trijų horoskopo pranašysčių) transformaciją (jų pavertimu iš nesvarbių į gyvenimui įtaką turinčias) aiškėja pasakojimo ironija, tarsi pasakojimas būtų konstruojamas užtušavus ar pridėjus numanomą priešdėlį „ne“: „Parodyk man šiandien pirštu tokį, kuris netikėtų horoskopais?!“, „Horoskopas kuo tiksliausiai pasakys artimiausią tavo ateitį“, „Viskas o viskas išsipildo“ ir pan. Pasakotojas apsimeta „kvaileliu“, aiškiai pateikiamas jo paties gyvenimo tvarkymasis, numanoma net ir tikėjimo horoskopais žala, tačiau pasakotojas atsakomybę už įvykusius įvykius perkelia horoskopui, tarsi norėdamas, kad jo gyvenimą kas nors tvarkytų už jį. Svarbu atkreipti dėmesį, kad nuo antrosios pastraipos horoskopas pakeičiamas į „HOROSKOPĄ“. Kunčinas dažnai linksta

vieną ar kitą mažmožį, pasakojimo detalę dėl tam tikrų priežasčių užrašyti didžiosiomis pirmomis raidėmis. Čia mažmožis užrašomas visomis didžiosiomis raidėmis, taip akcentuojant, ironizuojant, perdedant jo svarbą. Humoristinę potekstę kuria tai, kad horoskopo tikslas – informuoti tam tikro ženklo atstovus apie netolimos ateities – dienos, savaitės, mėnesio – įvykius. Tačiau tikėjimas horoskopais tekste yra netiesiogiai pašiepiamas – juk jie neišpildo vienintelės ir pagrindinės savo funkcijos – ateities pranašavimo. Humoristinė potekstė kuriama pasakotojui „apsimetant“, kad horoskopas iš tikrųjų gali nulemti jo gyvenimą, kad horoskopas atlieka savo funkciją, nors iš tikrųjų jis pasakotojo traktuojamas kaip instrukcija.

Pasakojimas baigiamas moralą primenančia pabaiga: „Tikėk tad, žmogau! Ir viskas o viskas su kaupu išsipildys!“. Skaitytojas kviečiamas elgtis taip, kaip elgiasi pasakotojas. Skaitytojas kviečiamas tikėti horoskopais, jam ironiškai pateikiami pasakotojo gyvenimo faktai, patvirtinantys horoskopų teisingumą. Todėl apibendrinant galima teigti, kad net ir lyginant pirmąjį ir paskutinįjį šorto sakinį kuriama tikinčiojo horoskopais (pasakotojo) ir netikinčiojo horoskopais (skaitytojo) priešprieša. Skaitytojas kviečiamas tikėti horoskopu, jam pateikiami įvairi tikėjimo horoskopais „nauda“ ir „įrodymai“, kurie tampa mažmožio-informacijos transformacija; pasakotojas, tikintis horoskopais teigia, kad nepažįsta netikinčio žmogaus (netikintis skaitytojas netiesiogiai traktuojamas „atsilikusiu“), pateikia įvairių „įrodymų“ iš savo paties gyvenimo, pateikia net TŽŽ apibrėžimą: „horoskopas (gr. horoskopos = stebintis laiką) – Saulės, Mėnulio, planetų padėties, Zodiako žvaigždynų juostos schema, pagal kurią astrologai pranašauja žmogaus ateitį ar kokio įvykio baigmę“. Žodyninis apibrėžimas traktuojamas kaip „mokslinis įrodymas“, kuriuo nepatiklus skaitytojas tikrai turėtų patikėti. Ironiškai apverčiamos vertės – mažmožis-horoskopas iš pranašystės transformuojamas į instrukciją. Horoskopu tikintis žmogus, tikrovėje traktuojamas naiviu, *sorte* yra įsitikinęs horoskopų veiksmingumu, o skaitytojas, netikintis horoskopais, traktuojamas kaip naivus ir „atsilikęs“. Taip šiame *sorte* demaskuojamas ir nureikšminamas populiarus literatūros žanras, ironizuojamas žmogaus tikėjimas jais parodant, kad žmogus iš tiesų pats tvarkosi savo likimą, nors ir nenorėdamas to pripažinti.

6. Mažmožis-vieta

Šiame poskyryje pateikiamos keturių Kunčino *šortų* analizės, kuriose vedančia pasakojimo gija tampa mažmožis-vieta. Kaip buvo minėta teorinėje dalyje, šis skyrius apibendrina pirmąjį ir antrąjį. Mažmožis-daiktas ir mažmožis-informacija susijungia mažmožio-vietos analizėje. Turinio plotmėje analizuojama turinio mažmožio analizė (kaip mažmožio-daikto), o išraiškos plotmėje analizuojamas mažmožio pavadinimas arba su juo susijusi informacija (kaip mažmožio-informacijos). Mažmožis-vieta randamas Kunčino *šortuose* „Malonioji...“, „Sereikiškių parkas“, „Karo lauko kavinė“ ir „Patvorys“. Pirmajame *šorte* mažmožiu tampa maža gatvelė miesto pakraštyje, kurios pavadinimas ironiškai turi įtakos vietos dvasiai. *Šorte* „Sereikiškių parkas“ mažmožiu-vieta tampa žinomas miesto parkas pasakotojui atskleidžiant didžiausią, daugeliui nepastebimą jo trūkumą, per „neigiamą“ mažmožio savybę jam yra suteikiami ypatingi bruožai. *Šorte* „Karo lauko kavinė“ mažmožiui-vietai įtakos turi jo pavadinimas, o tekste „Patvorys“ randamas abstrakčiausias mažmožio-vietos pavyzdys – patvorys, kuris iš nesaugios, nesvarbios ir nemalonios vietos paverčiamas saugia, svarbia ir malonia.

6.1. „Malonioji...“

Šorte „Malonioji...“ aprašoma maža miesto gatvelė, kurios pavadinimas išskiria ją iš kitų: „Daugel mūsų miestelyje yra žavių vietų gražiais pavadinimais, bet užvis žaviausioji yra *Malonioji* gatvelė. Retas ją nūnai težino, nebent pro šalį vaikšto ar kokį ekstra reikalą tenaisė turi“⁶⁷. Maloniją gatvelę⁶⁸ nuo pat pradžių galima būtų išskirti kaip šio pasakojimo mažmožį, ne tik inicijuojantį *šortą*, bet ir tampantį jo tema. Mažmožiu-vieta Maloniją gatvelę galima būtų vadinti atsižvelgiant į antrąjį *šorto* sakinį: akivaizdu, kad ji nėra miesto centre, veikiausiai jo pakraštyje, ji – mažai kam žinoma, tarsi „pamiršta“ miesto dalis. Taip pat pasakotojas šią gatvę vadina gatvele, taip nurodydamas į jos nedidelį plotą, kuriame tarsi nevyksta jokie svarbūs miesto įvykiai, tai – paprasta miesto gatvelė, nevertinga arba, tiksliau tariant, nesvarbi. Todėl Maloniją gatvelę galima vadinti svarbiausiu teksto mažmožiu.

Malonioji gatvė tekste yra išskiriama, transformuojama keliais būdais. Visų pirma per gatvės pavadinimą šiai vietai yra suteikiama ypatingų bruožų. Skaitytojo dėmesys

⁶⁷ Jurgis Kunčinas, „Malonioji...“, *Šiaurės Atėnai*, 1998 11 14, p. 12.

⁶⁸ Malonioji gatvė – J. Kunčiniui puikiai pažįstama vieta. Ilgą laiką rašytojas gyveno Žvėryne, adresu S. Moniuškos g. 20–3, esančios tarp Kęstučio ir Maloniosios gatvės.

atkreipiamas į gatvės pavadinimą užrašius jį pasvyruoju šriftu. Taip pat pasakotojas šios gatvės pavadinimą išskiria sakydamas, kad jis – žaviausias mieste. Per skaitytojo dėmesio atkreipimą į nesvarbios gatvelės pavadinimą jau iš dalies transformuojamas šis mažmožis-vieta. Kita transformacijos dalis atsiskleidžia žiūrint į teksto visumą. Per pasakotojo prisiminimus apie šioje gatvėje gyvenusius žmones ir nutikusius įvykius mažmožis-vieta iš nesvarbios miesto erdvės tampa svarbia ir ypatinga.

Pasakojimas konstruojamas atsispiriant nuo pirminės gatvelės transformacijos, t.y. nuo dėmesio atkreipimo į jos pavadinimą. Visuotinai suprantama, kad gatvės pavadinimas neturi jokios įtakos įprastam jos gyvenimui. Tačiau kaip ir *šorte* „Juodoji dėžė“, kuriame daikto pavadinimas ironiškai turi įtakos daikto išvaizdai ir jo turiniui, taip ir šiame tekste dalyko, gatvės, pavadinimas ironiškai nurodo į tai, kas šioje gatvėje vyksta. Joje gyvena tik „malonūs“ žmonės („Maloniojoje gyvena begal malonūs žmonės – daktarai, šundaktariai, audėjos, nukaršęs žynys Eustachijus Autukas su žvaire Autukiene, Europos pokerio eksčempionas Z. G., o ir būrelis paprastų, į žvaigždes nepretenduojančių žmonių“, „Įvairiu metu čia, Maloniojoje, buvo apsistojęs Judeničius, Trockis, VI. Uljanovas, o paskutinio svietkario metu – Ivanas Černiachovskis, Adolfas H. (nebūtinai Hitleris!), [...] Stalino sūnus, pamiršau jo gražų vardą...“) ir vyksta tik „malonūs“ įvykiai („Prisiminimams čia galo nebūtų! Kino prominentas A. Rūnas pasakojo, kad jie esą pokaryje žaisdavę tokį žaidimą: atsukdavę dujas, ir kuris pirmas neištverdavo tvaiko, turėdavęs skuosti parnešti *arielkos* ar kokio brangvynio. Įdomu juk?“; „Anądien traukdamas Maloniąja, ketindamas nusiskandinti upėje [...]“). Matoma, kad Maloniosios gatvės gyventojai ir įvykiai ironiškai vaizduojami taip pat esantys malonūs, tačiau tampa aišku, joje verdantis gyvenimas – net labai nemalonus.

Šorto pabaigoje Malonioji gatvelė netikėtai įgyja Lietuvos sovietų sąjungos priespaudoje alegorijos bruožų: „Ant kampo netikėtai radau dešimties Lt asignaciją! Iškart nubėgau į netolimą paštą ir už šią svaigią sumą prisipirkau *tarybinių* pašto ženklų su PK = pjautuvu bei kūju. Iškart parašiau visoms man žinomoms redakcijoms apie *tikrąją padėtį* Maloniojoje. Susilaukiau daug nuoširdžių atsakymų, patarimų, pasiūlymų, direktyvų [...]“. Teksto „paviršiuje“ kalbama apie Maloniosios gatvelės „tikrąją padėtį“, kurios nežino į ją neužklystantys miesto gyventojai, nenumanydami apie įvairius gerus ir „malonius“ čia vykstančius dalykus bei nepažinodami gyvenančių „malonių“ žmonių. Per pasakotojo nuorodą į pašto ženklus su kūju ir pjautuvu bei „tikrosios padėties“ aprašymą galima išžvelgti Lietuvos pastangas pasauliui aprašyti „tikrąją situaciją“ Lietuvoje. Išraiškos plotmėje pasakotojas ironiškai traktuoja daikto pavadinimą, pasakojimas konstruojamas, tarsi pavadinimas turėtų įtakos gatvės atmosferai, jos žmonėms ir įvykiams, t.y. išraiškos plotmėje

randamas daikto pavadinimas turi įtakos tam, kaip vaizduojamas pats daiktas turinio plotmėje. Skaitytojui ši ironija akivaizdi – gatvės pavadinimas neturi nieko bendro su jos gyvenimu, ir net daugiau, gatvės pavadinimas ir gatvės gyvenimas kardinaliai skiriasi – Malonioji gatvelė iš tiesų yra labai nemaloni. Taip šiuo tekstu konstatuojama priešprieša tarp „išorės“ ir „vidaus“, autoriui pateikus nuorodą į tarybinės Lietuvos „atrodymą“ kitoms šalims ir tikrąjį, tragišką jos vidaus gyvenimą. Tokiu būdu paneigiamas visuomeniškas įspūdis, kad išorė dažniausiai atitinka vidų.

6.2. „Sereikiškių parkas“

Šortas „Sereikiškių parkas“ įdomus tuo, kad jame mažmožiu verčiamas žinomas miesto parkas, o jo transformacija atliekama per parko tariamus trūkumus. Pirmiausia pasakotojo parkas yra aprašomas kaip „įprastas“ ir „normalus“, su kiekvienam miesto parkui būdingomis detalėmis – sekmadienį vaikštinėjančiais, grynu oru kvėpuojančiais žmonėmis, maistą ir gėrimus siūlančiomis vietomis: „Sereikiškių parkas yra didelis ir gražus parkas [...]. Sekmadieniais į Sereikiškių parką susirenka daug įvairių žmonių: senimo, jaunimo, šiaip piliečių. Vieni vaikštinėja alėjomis, kiti sau kvėpuoja grynu oru. [...] Kas troškta ar praalksta, gali išmaukti butelį alaus ar sukirsti nacionalinį lietuvių patiekalą, *šašlyku* vadinamą“⁶⁹. Pasakotojas doksiškai žiūri į Sereikiškių parką, apibūdindamas jį kaip „didelį ir gražų“, priskirdamas jam visiems parkams būdingas savybes, detales, sulygindamas jį su kitais parkais. Nors ir yra pateikiamas parko pavadinimas, jis parko aprašyme nefigūruoja, jo neužtenka išskirti šio parko iš kitų miestams įprastų parkų. Todėl galima teigti, kad tekstas pradedamas konkretaus mažmožio-vietos aprašymu, per šį aprašymą sulyginant parką su kitais parkais. Nuo parko, kaip mažmožio-vietos aprašymo, pasakojimas konstruojamas atskleidžiant parko „paslaptį“, daugeliui nepastebimą jo trūkumą.

Sereikiškių parkas sukeistinas jau trečioje teksto pastraipoje: „Tačiau parkui aiškiai stinga vadinamojo *retro*. Retro sugrįžo į salonus, restoranus, dansingus, klubus, politiką, tik ne į Sereikiškių parką“. Šioje pastraipoje vyksta mažmožio sukeistinimas – Sereikiškių parkas teksto pradžioje pateikiamas kaip įprastas miesto parkas, tačiau, pasirodo, jam kažko trūksta ir ne visi tai pastebi: „Tačiau mano kartos žmogui gaila visai ko kito“. Egzistuoja grupė žmonių, kuriai Sereikiškių parkas nėra mažmožis, ta grupė žmonių parką mato kaip išskirtinį ir išsiskiriantį iš kitų erdvių dėl jo trūkumo – retro nebuvimo. Taip šiame tekste

---

⁶⁹ Jurgis Kunčinas, „Sereikiškių parkas“, *Šiaurės Atėnai*, 1998 11 28, p. 12.

randamas unikalus mažmožio transformacijos pavyzdys – Kunčinas mažmožį dažniausiai transformuoja pridėdamas jam teigiamų savybių, transformuodamas mažmožio vertę – iš nevertingo į vertingą. Čia matomas kitoks mažmožio keitimo būdas – mažmožis-vieta išskiriama iš kitų, panašių į jį, dėl savo neigiamos savybės, kitaip tariant mažmožio transformacija čia vykdoma per mažmožio „trūkumą“, kurį pastebi tik tam tikri žmonės. Panaši transformacija, kai atliekamas mažmožio sukeistinis, kai jo transformacija vilkinama jau buvo rasta kituose tekstuose, pavyzdžiui, *šorto* „Juodoji dėžė“ analizėje. Mažmožio transformacija, kaip ir ankstesniuose tekstuose, kuriuose nežinoma, kuo mažmožis „pavirs“, tampa pasakojimo intrigos užuomazga.

Pasakotojas teigia, kad retro, atsiradęs kitose visuomeninio gyvenimo srityse, neatsirado Sereikiškių parke – parkas atnaujintas neišsaugojus praeityje buvusių populiarių jo erdvių: „Gaila [...] *Juoko kambario*, kreivųjų veidrodžių karalystės [...]. Toliau – *tiras*. Kur dingo *tiras*? [...] Kur dingo garsusis *sarajus* t.y. šokių paviljonas [...]?“. Šio mažmožio-vietos trūkumas, Sereikiškių parką išskiriantis iš kitų parkų, tam tikra prasme yra jo „nepilnumas“ pasakotojo supratimu: „Bet užvis labiausiai skaudu dėl *Trijų drambliukų*, taip šauniai purškusių vandenį pro savo ketinius ar kokio kito metalo straubliukus! [...] Kiek ekskursijų iš visos Lietuvos fotografavosi ne prie Gedimino pilaitės, o būtent prie jų, *Trijų drambliukų*?“. Visos prarastos parko vietos egzistavo ir buvo populiarios sovietmečiu. Vadinasi, pasakotojas „kritikuoja“ parką dėl sovietmečio dvasios praradimo. Trys drambliukai citatoje lyginami su Gedimino pilimi, *šorte* vadinama deminutyvu – „pilaite“ ir Trys drambliukai pateikiami kaip svarbesnis objektas nei Vilniaus ir galbūt visos Lietuvos simbolis. Todėl retro, kuris dar neatėjo į parką, siejamas su sovietmečiu.

Aiškėja ironiška retro prasmė, apie ją šiuo atveju yra kalbama kaip apie stilių (lot. *retro* – atgal). Tai, kas buvo madinga, populiari anksčiau ir kas atsirado dabartyje, kitais žodžiais tariant – sena, tapę nauja. Šis terminas pasakotojo ironiškai pateikiamas tiesiogine prasme ir retro – malonų, madingą, įdomų terminą priskiria sovietmečio dvasiai, persikėlusiai į tam tikras gyvenimo sferas pasakotojo dabartyje. Sovietmetis, daugelio laikomas niūriu, pesimistišku laiku, čia ironiškai aprašomas kaip žaismingas ir pozityvus laikas – atgaivinus sovietinio parko erdves plūstelėtų „gaiva ir optimizmas“. Taip per šį verčių apvertimą galima žvelgti ir į mažmožio transformaciją turinio plotmėje: sovietinių erdvių atsikratymas parke turėtų būti priimamas kaip teigiamas dalykas, tačiau tekste mažmožis-erdvė – Sereikiškių parkas – išskiriamas iš kitų parkų sovietinių erdvių praradimą laikant jo trūkumu, kitais žodžiais tariant, iš teigiamų bruožų turinčio mažmožio (įprasto, modernaus parko) jis ironiškai verčiamas neigiamų bruožų turinčia miesto erdve (parkas su trūkumais). Per šią

priešpriešą ironiškai lyginama ir praeitis bei dabartis, turint omenyje sovietmetį ir Nepriklausomybės laikus. Kaip ir tekste „Žibalo Krautuvė“ ironiškai steigiamas praeities pranašumas ir pateikiama šviesios ateities vizija, kurioje praeitis sugrįžta.

6.3. „Karo lauko kavinė“

Šorte „Karo lauko kavinė“ populiari, bevertė ir dažnai mieste pasikartojanti erdvė transformuojama per jos pavadinimą. Kunčinas sujungia į „karo lauką“ ir „lauko kavinę“ į vieną terminą ir vietos pavadinimas netikėtai turi įtakos ne tik vietos aplinkai, bet ir pasakotojo elgesiui joje. Šortas pradėdamas tipinių lauko kavinių aprašymu: „Žingsnis, du į šalį ir tu jau sėdi. Sėdi *tipinėje lauko kavinėje*, po tipiniu skėčiu, ant tipinės plastmasinės kėdės ir tampai ant siūlo parištą arbatos pakelį. [...] Lauko kavinė... Tai, kas neseniai buvo *šleikšti buržuazinio pasaulio grimasa*, šiandien tapo kasdienybe“. Pasakotojas teigia, kad dar visai neseniai lauko kavinių negalima buvo laikyti nesvarbia ar tipine vieta – jos nebuvo populiarios, jos buvo vertinamos neigiamai, o šiandien lauko kavinės jau tapo „kasdienybe“⁷⁰. Tai reiškia, kad pasakotojas į lauko kavines žvelgia doksiškai – žiūrėdamas į vieną lauko kavinę jis mato visoms lauko kavinėms būdingus bruožus, detales: tipinį skėtį, tipinę plastmasinę kėdę, tipinį užsiėmimą – ant siūlo paristo arbatos pakelio tampymą.

Pasakotojas taip pat išskiria tipinius lauko kavinės lankytojus: „Beje, patogiausiose tokių kavinių pozicijose per dieną (kai nelyja) kiurkso pagal vieną šabloną klonuoti *berniukai* ir gero iš jų tu nelauk. Jų leksikonas negausus, bet jame daug niuansų. Garsusis *koroče* gali reikšti ir *dink iš čia, kol aš geras!* ir *sėsk šalia, šmara, pasikutensim!*“. Lauko kavinės tampa pasakotojo „būsenos“ arba veikiau, statuso, atspindžiu – „nesvarbus“ pasakotojas lankosi „nesvarbiose“ lauko kavinėse, kuriose geriausios vietos atitenka „pagal vieną šabloną klonuotiems berniukams“. Remiantis šiomis prielaidomis galima išskirti šorto temą bei jį jungiančią pasakojimo giją – lauko kavinę – neapibrėžtą mažmožį-vietą. Žinoma, galima būtų kelti klausimą, kodėl lauko kavinė čia vadinama neapibrėžta vieta. Juk pasakotojas nekalba apie lauko kavines apskritai, jis mini vieną lauko kavinę. Tačiau pasakotojas, nors ir kalbėdamas apie lauko kavinę vienaskaita, prideda žodį tipinė prie lauko kavinės apibūdinimo. Kaip ir šorto „Stovėtojas ant kampo“ analizėje, kurioje raktiniu žodžiu tampa kičinis, taip ir šiame tekste kalbant apie „tipinę lauko kavinę“ turimas lauko kavinių reiškinys apskritai.

⁷⁰ Jurgis Kunčinas, „Karo lauko kavinė“, *Šiaurės Atėnai*, 1998 08 15, p. 12.

Pasakotojas užsimena, kad netipinės lauko kavinės, vienietinės, su sava aura ir ypatybėmis, išnyko, arba nėra prieinamos paprastam žmogui: „Gedimino kalno papėdėje visą pokarį dūzgusi *Rotonda* [...], atrodo, amžiams užsidarė“; „Turtingesnieji traukia į *Ritos slėptuvę* ar *Fortą*. Kur dėtis bėdžiui?“. Nei Rotondos, nei Ritos slėptuvės, nei Forto negalima būtų vadinti mažmožiu-vieta, kaip paprastos lauko kavinės. Visų pirma, jos turi pavadinimus, kurie šias vietas išskiria iš kitų vietų. Prabangesnės erdvės taip pat negali būti vadinamos mažmožiais – joms priskiriama didesnė vertė nei, pavyzdžiui, Rotondai ar lauko kavinėms. Rotonda, nors ir iš dalies buvusi lauko kavine, taip pat negali būti vadinama mažmožiu, ji – vienintelė, turinti išskirtines, kitoms lauko kavinėms nebūdingas ypatybes. Todėl galima būtų teigti, kad tekste pabrėžiamas ypatingų lauko kavinių išnykimas (pvz. Rotonda), jas pakeičia neypatingos, vienodos erdvės – lauko kavinės.

Aptarus mažmožį šiame *šorte* galima pereiti prie jo transformacijos. Tekste vykdoma mažmožio-vietos transformacija tampa pasakojimo kulminacija. Pasakotojas teigia, kad lauko kavinės tapo tokios populiarios, kad jų gali rasti ne tik sostinėje ar didesniame mieste, bet ir mažuose miesteliuose: „Jos, lauko kavinės, taip *išpopuliarėjo*, jog tokių rasi atokiausiose šalies vietose [...]“. Užsukęs į vieną miestelį pasakotojas ieško vietos pavalgyti ir vietinis gyventojas jam rekomenduoja apsilankyti karo lauko kavinėje. Taip pasakotojas atranda netipinę lauko kavinę ir įvykdo daugybinio mažmožio-vietos transformaciją „įrodydamas“, kad ne visos lauko kavinės „tipinės“ ir vienodos, kad ne visos ypatingos lauko kavinės išnyko. Karo lauko kavinės pavadinimas turi įtakos tam, kaip atrodo ši kavinė: „Pažiūrėti, kavinė kaip kavinė. Tik aptverta spygliuota viela, ant kurios kadamuoja butaforinės granatos *Oskoločnaja-2*. [...] *Žaliasis tentas*, atstojantis stogą, išmargintas kamufliažo dėmėmis“. Galima būtų spėti, kad tai nėra pasakotojo ironija – kavinė veikiausiai iš tikrųjų atrodė taip, kaip ir skelbė jos pavadinimas.

Tačiau matyti, kad Kunčinas sukeistina kavinės pavadinimą, nes turinio plotmėje pasakotoją įkvepia kavinės aplinka, arba tiksliau, jos pavadinimas, ir jis ima elgtis kitaip, nei paprastai: „Švystelėjau pilną lėkštę kaimynui į veidą, jis atsimokėjo tuo pačiu ir abu buvome patenkinti! Naktį praleidau lazarete, kuris kad ir priminė blaivyklą, atrodė kur kas solidžiau ir rūščiau. [...] – Dabar [...] jūs galėsite drąsiai keliauti bet kur! Kas išeina iš *karo lauko kavinės*, tas, gali sakyti, jau išlaikė baisiausią savo gyvenimo košmarą“. Pasakotojui grįžus į sostinę jis įsitikina girdėtų žodžių teisingumu: „Jo žodžių tiesa patikėjau vos grįžęs sostinėn. Visur ir visada man atsirasdavo geriausia vieta ir kąsnis. Jokių problemų“. Taip tekste transformuojamas mažmožis-vieta per „susaldytą“ daugybinio lauko kavinių reiškinį – pasakotojas patiria, kad ne visos lauko kavinės vienodos, yra išlikusi ir netipinė karo lauko

kavinė. Taip lauko kavinės yra keičiamos per patį pasakotoją – anksčiau lauko kavinės buvo nesvarbios, nes ir pats jose besilankantis pasakotojas buvo „nesvarbus“, bet perkeltine prasme patyręs didžiausią gyvenimo išbandymą pasakotojas dabar gauna geriausias vietas bet kurioje lauko kavinėje, kurios iš nesvarbių vietų tokiu būdu paverčiamos svarbiomis ir ypatingomis.

Taip ironizuojant atskleidžiama teksto steigiama vertė – blaivykla vadinama lazaretu („stacionari gydymo įstaiga prie kariuomenės dalies“⁷¹), girtos muštinės – karu, pasakotojas, grįžtantis po karo – „didvyriu“, jo apdovanojimas – geriausia vieta lauko kavinėje, praėjęs „karą“ jis tampa gerbiamas jaunesnių, tiksliau tariant, visuomenėje sureikšmintą karo ir kareivio vertė šiame *šorte* nureikšminama, o lauko kavinė, kuri paprastai yra taikos, ramybės, atsipalaidavimo erdvė, verčiama į priešingą – netaikią ir pavojingą erdvę, lyg kavinės pavadinimas būtų tam tikra elgesio instrukcija.

6.4. „Patvorys“

Šiame *šorte* analizuojama įdomi vieta – patvorys. Patvorys – abstrakčiausiai iš visų analizuotų vietų, nes tai vieta, galinti bet kada išnykti ir pasirodyti. Kunčinas teksto išraiškos plotmėje žaidžia su patvorio sąvoka susijusiomis konotacijomis ir populiariu posakiu apie patvorį⁷²:

„Kiekvienas galvotas žmogus, išgirdęs žodį *patvorys*, iškart stveriasi už galvos. Mat galvotas žmogus prisimena senovės išmintį, pažadą ir pranašystę iškart: *tu mirsi patvory!*

Taip. Šekit, žiūrėkit: nykus patvorys, nemalonūs nosiai kvapai. Nemalonūs ir garsai: musių, uodų, purvyno, žliugėjimo. Keiksmoždziai, žinoma. *Koroče*, perspektyva koki Ir nesvarbu, koksai tas patvorys – rūmų, sandėlio, kolektyv. sodo ar kareivinių“.

Patvorį šiame tekste mažmožiu-vieta galima laikyti dėl to, kad tai dažnai pasitaikanti erdvė, kuri gali „atsirasti“ ir „išnykti“, priklausomai nuo tvoros buvimo arba nebuvimo. Patvorį mažmožiu taip pat galima laikyti dėl to, kad tai – ne tik dažnai kasdienybėje pasikartojanti vieta, bet ir „nevertinga“ arba tiksliau tariant, „nesvarbi“. Joje renkasi žemiausiojo socialinio sluoksnio atstovai: „Tai, žinia, ne pati solidžiausia publika. Kur ten! Vagys, prostitutės, girtuokliai profesionalai“. Patvorių, dėl jų prastos reputacijos, žmonės vengia ir dėl to jie tampa tarsi „nematomi“, „nesvarbūs“. *Šorte* „Stovėtojas ant kampo“ aprašoma panaši situacija – pasakotojas išskiria „stovėtojus ant kampu“, kurių žmonės dažnai nepastebi ir

⁷¹ Iš *Tarptautinių žodžių žodyno*.

⁷² Jurgis Kunčinas, „Patvorys“, *Šiaurės Atėnai*, 1998 09 05, p. 12.

„praeiviai juos apsuka ratu“ dėl jų keliamos grėsmės. Dėl šių priežasčių mažmožiu-vieta šiame tekste galėtume vadinti neapibrėžta, nekonkretų patvorių.

Remiantis šia ir ankstesnio šorto „Karo lauko kavinė“ analize pastebima, kad Kunčinas, kalbėdamas apie daugybinį mažmožį, linksta apie jį kalbėti vienaskaita. Nėra kalbama apie „lauko kavines“, o apie „lauko kavinę“. Šiame tekste taip pat kalbama ne apie „patvorius“, o apie „patvorių“, kaip daugybinį reiškinių. Atkreipiant dėmesį į šią Kunčino rašymo savybę galima teigti, kad net ir kalbėdamas apie vietą vienaskaita Kunčinas omenyje turi daugybinį, kasdienybėje dažnai pasikartojantį reiškinių.

Patvorys yra transformuojamas jau nuo antrosios šorto pastraipos. Jis yra pristatomas kaip „įdomi vieta“, įvairius mažmožius talpinanti erdvė: „Patvoriuose užtat kriminalistai bei archeologai ir randa daugiausiai *corpus delicti*: griaučių, kaulų, odekolono buteliukų, įvairaus kalibro ginklų ir kuklių raštijos paminklų“. Žinoma, vargu, ar ginklų kasdienėje situacijoje galima vadinti mažmožiu, vis dėlto, čia pateikiamas mažmožių sąrašas – kaip dažniausiai tam tikroje erdvėje pasitaikančių radinių katalogas. Pasakotojas taip pat išskiria patvorius, kaip svarbius, ironiškai aptardamas jų „atsiradimo istoriją“: „*Patvoriai kitaip pažiūrėjus*. Būkim atviri: kol nebuvo tvorų, nebūta ir patvorių. [...] Lietuvoje patvoriai atsirado daugmaž Mindaugo laikais, nors menkesnių jų būta, aišku, kur kas anksčiau!“. Taip ironiškai tekste steigiama patvorio vertė ir nureikšminamos neigiamos, su ja susijusios, konotacijos. Iš pavojingos, nemalonios, nykios vietos patvorys ironiškai transformuojamas į įdomią, populiarią ir naudingą vietą.

Pasakotojas „nagrinėja“ patvorių atsiradimą ir net jų naudą: „Patvoriai iki šiolei teikia nemaža pranašumų. Padorus patvorys sukuria patogų pavėsį karštą vidurdienį. Normaliame patvoryje yra ką veikti botanikui – čia tiek žolijos! [...] Patvoryje gali susirasti draugą arba draugę“. Matoma, kaip teksto išraiškos plotmėje transformuojama patvorio sąvoka – paprastai ji laikoma šlamšto ir šiukšlių vieta, kurioje lankosi žemiausio socialinio sluoksnio atstovai, o pasakotojas teigia, kad patvoriuose lankosi ir archeologai, kriminalistai, botanikai, patvoriuose aptinkantys įdomių, vertingų radinių, patvoriai yra socializavimosi vieta. Patvorys paprastai laikomas pavojinga vieta, tačiau pasakotojas ironiškai teigia, kad tai – saugi ir maloni erdvė: „Naktis patvoryje kaip ir visur – vėsi, rami, juoda. Sapnuoju aukštą, tvirtą, mūrinę tvorą – ji juosia visą tėvynę Lietuvą. Kaip Kinų siena kokia. [...] Juk už nugaros mūras, tai ir savijauta *kaip už mūro*“. Tvorai apjuosus visą Lietuvą ironiškai keliami idėja, kad visa Lietuva taps patvoriu, o kadangi patvorys čia pristatomas kaip saugi vieta, tai ir visa šalis, tapusi patvoriu, bus saugi.

Pasakojimo pabaigoje pasakotojas užmigęs patvoryje atsibunda atviroje erdvėje – jam bemiegant tvorą kažkas pavogė. Pasakotojas retoriškai klausia: „Tai kur dabar numirti?“. Taip teksto išraiškos plotmėje apžaidžiamas su patvoriu susijęs posakis „tu mirsi patvory“. Galima spėti, kad pasakotojas gali būti priskiriamas tai pačiai „nesolidžiai publikai“, besilankančiai patvoriuose, juk pasakojimo pabaigoje jis ten įsitaiso nakvynei. Būdamas visuomenės atstumtųjų tarpe pasakotojas galbūt pats ne kartą yra girdėjęs jam adresuotą posakį apie jo būsimą mirtį patvoryje. Pasakojimo pabaigoje tvora, prie kurios jis miega, pavogiama, kartu nebelieka ir patvorio, vadinasi, pasakotojas patvory nemirs ir pranašystė kurią, galbūt, jam kas nors išpranašavo, neišsipildys.

7. Apibendrinimas

Taigi, analizuojant Kunčino *šortus* buvo išskirti turinio ir išraiškos plotmės mažmožiai, kuriuos sukeičiant, t.y. keičiant jų funkciją, vertę, steigiamos tam tikros vertybės, kurias čia apibendrintai aptarsime.

Pirmoje tekstų grupėje atrasti mažmožiai-daiktai tekste tampa svarbiausia pasakojimo ašimi, tiksliau tariant, pasakojimas konstruojamas apie juos. Tai reiškia, kad per mažmožį tekstuose kuriamos įvairios opozicijos: stovėtojas vs skaitytojas, komedija vs tragedija, Dievas vs žmogus, meilė vs laimė, praeitis vs dabartis.

Tekste „Stovėtojas ant kampo“ buvo išskirtas mažmožis-daiktas – kičinė statulėlė, vaizduojanti „Stovėtoją ant kampo“. Statulėlė buvo pasakotojo išskirta iš kitų šalia stovėjusių statulėlių, vaizdavusių amžinosios profesijos atstovus per išraiškos plotmėje sukeistą statulėlės pavadinimą. Pasakotojas ironiškai tikina skaitytoją, kad stovėtojai nėra žemiausio socialinio sluoksnio atstovai (sakoma, kad jie nėra elgetos), brėžia paralelę tarp stovėtojų ir skaitytojų tikindamas, kad skaitytojas yra toks pats, kaip ir stovėtojas. Tokiu būdu steigiamas ironiškas *šorto* kontekstas, atskleidžiama nemaloni tiesa apie skaitytoją – jis tyčia nepastebi stovėtojų, žiūri į juos iš aukšto, nors iš tikrųjų jis yra lygiai toks pats. Ironizuojamas stovėtojas vs skaitytojas ir teigiama, kad jie tokie patys.

Šorte „Juodoji dėžė“ per rastą mažmožį – juodą dėžę – pasakotojas apverčia visuomenėje įsigalėjusias juodos dėžės konotacijas jai priskirdamas priešingas: juoda spalva, paprastai simbolizuojanti mirtį, *šorte* siejama su gyvenimu, nuodai pakeičiami degtine (nuodams simbolizuojant mirtį, o degtinei – gyvenimą). *Šorte* „Kūrėjo planuose“ per mažmožį apverčiamas posakis „nebūti Dievo planuose“, kuriam pasiūloma alternatyva – galbūt nėra paties Dievo.

Šorte „Baltas langas“, per mažmožio, kaip nuorodos, komiškumą, per istorijos, kaip pasakos, įgyjančios trilerio, melodramos bruožų, pateikimą, ironizuojama visuomenėje įsigalėjusi nuostata, kad tarp meilės ir laimės gali būti dedamas lygybės ženklas. Pasakotojas „stengiasi“ įsimylėti iš pirmo žvilgsnio ir meilės paieškos tampa svarbiausiu ir maloniausiu procesu, o meilės atradimas, gyvenimas su išrinktąja nebėra toks svarbus.

Šorte „Žibalo Krautuvė“ per mažmožį-žibalą ironiškai steigiamas praeties pranašumas jį priešinant elektrai. Taip paradoksaliai praetis laikoma vertinga, o ateitis – nuvertinama, elektra, paprastai laikoma „žingsniu į priekį“, ironiškai aprašoma kaip „žingsnis atgal“, tradicijos pranašumas priešinamas dabarties nuopoliui.

Tekstuose, kuriuose analizuojamas mažmožis-informacija, randami įvairūs kalbiniai mažmožiai – klišės, stereotipai, populiarūs posakiai, paskalos, horoskopai. Jų teikiama informacija transformuojama ir iš nesvarbaus kalbinio diskurso jie tampa svarbiu bei reikšmingu.

Šorte „Kiškių mažės“ rytinė radijo žinutė apie kiškius transformuojama į alegorinį lietuvių portretą ir žinia apie jų mažėjimą susiejama su lietuvių tautos mažėjimu.

Tekste „Be pavadinimo“ per mažmožį – paskalą apie įvykį – pašiepiama pagrindinio veikėjo Zigmo išdavystė. Paskalos turinys leidžia spėti, kad Zigmas išdavė savo žmoną nuvažiavęs į sanatoriją ir susiradęs ten kitą moterį. Pasakojimas apie ligą atstoja sueitį tarp vyro ir moters ir dėl šios „išdavystės“ Zigmas yra nužudomas. Šorte „Holivudo aktorė tolsta nuo savo buvusio vyro“ mažmožiu tampa laikraščio žinutė apie Holivudo aktorės asmeninį gyvenimą, hiperbolizuojama šios naujienos prasmė pasakojimą kuriant kaip melodramą ir perkeltinės reikšmės posakį „tolti nuo vyro“ pavartojant tiesiogine reikšme.

Šorte „Tikėk! Ir viskas išsipildys“ demaskuojamas populiariosios literatūros žanras – horoskopas. Tekste šis mažmožis iš pranašystės transformuojamas į instrukciją ironizuojant žmonių pasitikėjimą horoskopu, manymą, kad jų gyvenimą tvarko kas nors kitas, bet ne jie patys.

Trečioji *sortų* grupė – tai *šortai*, kurie randami mažmožiai, apjungia pirmąsias dvi grupes. Šioje grupėje išskirti mažmožiai-vietos, kurios transformuojamos per jų pavadinimą arba su ja susijusią informaciją.

Šorte „Malonioji...“ ironiškai teigiama, kad gatvės pavadinimas nurodo į jos aurą, gyventojus, ten vykstančius įvykius. Maloniojoje gatvelėje gyvena tik „malonūs“ žmonės (Hitleris ir Stalino sūnus), vyksta tik „malonūs“ įvykiai (pasakotojas gatvele keliauja link upės ketindamas nusiskandinti). Pasakojimo pabaigoje gatvės pavadinimas ir tikrasis jos gyvenimas prilyginamas tarybinės Lietuvos „atrodymui“ ir tikrajam jos gyvenimui, taip sufleruojant, kad išorybė niekada neatitinka vidujybės ir net yra jam priešinga.

Šorte „Sereiškių parkas“ žinoma miesto erdvė sukeistinama per tariamą trūkumą – retro nebuvimą. Parkas transformuojamas per retro sąvokos ironizavimą – retro pavadinamas į kitas miesto erdves sugrįžtantis sovietmetis. Taip per parko transformaciją ironiškai vaizduojama teigiama praeities vertė (sovietmečiu egzistavusios, dabar prarastos, parko erdvės anksčiau suburdavo žmones) ir neigiama dabarties (nykus parkas be atrakcijų).

Šorte „Karo lauko kavinė“ mažmožiška erdvė – lauko kavinė – transformuojama per teksto išraiškos plotmėje pastebimų terminų „karo laukas“ ir „lauko kavinė“ žaismą. Karo

lauko kavinės pavadinimas transformuojamas į elgesio instrukciją. Per ją girtos muštynės virsta karu, blaivykla – lazaretu, naktį blaivykloje praleidęs pasakotojas – karo didvyriu.

Tekste „Patvorys“ nemaloni, nyki, pavojinga patvorio vieta verčiama į malonią, saugią bei įdomią vietą. Pasakotojas apžaidžia posakį-pranašystę „tu mirsi patvory“, kuris, kaip spėjama, galėjo kada nors būti jam pasakytas ir patvoryje „lyg tyčia“ nemiršta – tvora iš jo pavogiama, patvorio nebelieka ir pasakotojas, apsimetęs, kad suprato posakį tiesiogiai, „susirūpina“, nežinodamas, kur jam dabar numirt.

Išanalizavus ir apibendrinus mažmožių transformaciją *šortuose* galima būtų apibendrinti mažmožio ir *šorto* reikšmę Kunčiniui. Kasdienybėje mažmožis yra nevertingas, nesvarbus, dažnai pasikartojantis daiktas ar dalykas, bet Kunčino tekste jis transformuojamas, verčiamas svarbiu, tapatinamas su tam tikra verte ir priešinamas visuomenėje įsigalėjusioms vertėms (arba jas demaskuoja). Analizuojant buvo pastebėta, kad *šorto* ir mažmožio klausimai susiję. Mažmožiai pasirodo tiek turinio, tiek išraiškos plotmėje. Kunčiniui rūpi ne tik mažmožiai-daiktai, bet ir įvairūs kalbiniai, literatūriniai mažmožiai – paskalos, bevertės žinutės, posakiai, klišės, populiariosios literatūros žanrai (pasakos, melodramos). Galima būtų teigti, kad Kunčinas kuria naujo tipo tekstą – tekstą-mažmožį, arba *šortą*, kuris yra savotiškas žodinis *readymade*‘u. Kitaip sakant, iš tarsi nepretenzingo ir literatūrinės vertės neturinčio tekstelio per jame vykdomų mažmožių transformaciją jis tampa visuomenės vertes steigiančiu ar demaskuojančiu tekstu, tekstu svarstančiu apie vertes apskritai.

Išvados

Ištirus Kunčino *šortus* galima atsakyti į pagrindinius darbo pradžioje išsikeltus klausimus: kas yra mažmožis Kunčiniui ir kas jam yra *šortas*? Mažmožio sąvoka aptariama per jos dualumą, daikto ir dalyko reikšmę nurodant, kad apie mažmožį šiame darbe kalbama plačiąja prasme. Remiantis filosofine doksinės ir teorinės žiūros perskyra, buvo išsiaiškinta, kad Kunčiniui buvo būdingas mąstymas apie mažmožius, atmetant jų funkciją, pripažįstant jų, kaip daiktų apskritai, būtį. Analizuojant Kunčino santykį su mažmožiu buvo atskleista, kad jo kūryboje materialūs daiktai neturėjo vertės (pavyzdžiui, pinigai, sodnamis, literatūriniai apdovanojimai ar pan.) ir per palyginimą su kitais dviem menininkais – Rilke ir Sezanu – buvo nustatyta, kad rašytojas mažmožiais steigė tam tikras vertes.

Norint suprasti, kas yra mažmožis Kunčiniui, buvo pasitelktas vizualus rašytojo tekstas – mažmožių siena. Ją analizuojant buvo nustatyta, kad mažmožis Kunčino sienoje veikia *readymade*‘o principu. Ši sąvoka siejama su Marcelio Duchampo kasdieniais daiktais, pakylėtais iki meno kūrinio lygmens ir vadinamus *readymade*‘ais. Mažmožių veikimas *readymade*‘o principu reiškia, kad jų funkcija ir vertė transformuojama perkėlus mažmožį iš jo kasdienės aplinkos į eksponavimo aplinką. Taip pat buvo nustatyta, kad mažmožio vertė apverčiama pasitelkiant ironiją, kaip, pavyzdžiui, nevertingos sagos ir ženkliukai sienoje ironiškai verčiami medaliais ir apdovanojimais. Apibendrintai tiek mažmožio funkcijos, tiek jo vertės transformacija laikoma mažmožio sukeistiniu – priešinimusi automatizuotam mažmožio suvokimui.

Mažmožis analizuojamas kreipiant dėmesį į *šortų* turinį ir išraišką. Buvo nustatyta, kad turinio plotmėje pasirodo trijų tipų mažmožiai: mažmožis-daiktas, mažmožis-informacija, mažmožis-vieta. Pirmoje grupėje turinio mažmožis tampa pasakojimo tema. Per jo transformaciją (vertės ir funkcijos pakeitimą) tekste priešinamasi visuomenės nustatytoms vertyboms: pvz., stovėtojai ant kampo laikomi žemiausio socialinio sluoksnio atstovais; juoda spalva siejama tik su tragedija ir mirtimi; įsivaizduojama, kad žmogaus negali nebūti Dievo planuose; kad norint būti laimingu, būtina įsimylėti iš pirmo žvilgsnio; kad praeitis yra pranašesnė už dabartį. Per mažmožio transformaciją antroje grupėje ironizuojami tam tikri lietuvių bruožai, ironizuojama vyro išdavystė, hiperbolizuojamos naujienos apie žvaigždžių gyvenimo smulkmenas, demaskuojamas populiarus horoskopų žanras. Trečioje *šortų* grupėje mažmožio transformacija apjungia pirmąsias dvi: čia mažmožis-daiktas-vieta transformuojamas per su juo susijusią informaciją (dažniausiai – pavadinimą). Per mažmožio

transformaciją patvirtinamos tokios nuostatos: išorybė neatspindi vidujybės, sovietmečio laikas nėra optimistiškas ar pažangus, sumenkinama karo ir žygdarbio vertė, pasipriešinama posakiui apie žemiausio socialinio sluoksnio atstovus.

Išanalizavus šiuos pavyzdžius buvo nustatyta, kad mažmožis Kunčiniui yra ne bevertis daiktas ar dalykas, dažnai pasikartojantis kasdienybėje, bet ir tai, ką galima priešinti visuomenėje įprastoms vertybėms ar nuostatom.

Išanalizavus *šortų* žanrines ypatybes buvo prieita išvados, kad tai – neilgi, publicistiniai kūriniai, kuriuose gali būti atsisakoma vienos ar kelių kitiems prozos žanrams įprastų dalių, bet kurie išsiskiria savo viena stipria gija, laikančia ir persmelkiančia visą *šortą*. Per turinio ir išraiškos analizę buvo įrodyta, kad *šorto* naratyvumo pagrindą sudaro mažmožio transformacija.

Taip pat buvo nustatyta, kad Kunčinas *šortuose* naudoja ne tik daikto, informacijos ir vietos mažmožius, bet ir įvairius kalbinius, diskursinius mažmožius (posakius, klišes, paskalas, žinutes, pasaką, melodramą, trilerį). Todėl patį *šortą* taip pat galima laikyti tekstu-mažmožiu, iš pirmo žvilgsnio neturinčiu jokių literatūrinių pretenzijų, tarsi rašomu apie „nieką“. Tačiau šiuose mažmožiniuose tekstuose ir juose pasirodančiuose mažmožiuose steigiamos naujos vertybės arba demaskuojamos visuomenės priimtoms vertybėms bei nuostatom.

Summary

This thesis raises the assumption that Kunčinas' work can be studied through a principle of small things. The paper analyses the concept of small things, its broad meaning, the operating principle of them in Kunčinas' short stories. Two main questions are raised: what is a small thing, and short story to Kunčinas? Analysing the term small thing (*mažmožis* in Lithuanian) and Kunčinas' relation to it, was discovered that small everyday objects are valued by Kunčinas more than expensive, higher value ones. The look at writers wall of small things revealed one common feature: undervalued objects that are common in everyday life. Through principle of readymade, irony and defamiliarization was discussed the principle of transformation in Kunčinas' work.

Short stories were analysed paying attention to their content and form. It was discovered that in each text by transforming a small thing, Kunčinas stated a new value or revealed a common one. For example, in his short story "White window" ("*Baltas langas*") a common belief about love at first sight is ironised. So a small thing to Kunčinas is an undervalued object that is common in everyday life, which is used as an ironic opposite to commonly known values.

Analysis revealed that small things appear in different categories in Kunčinas's short stories. As objects, as information, as places, and as small things of language and discourse – gossip, newspaper article, idioms, melodrama, and fairytale. By answering the second question, it was discovered that Kunčinas created a new type of genre, a small thing-text; which at first appears to be comedy meant only to entertain but in reality states and reveals values of society.

Šaltiniai ir literatūra

Šaltiniai:

1. Kunčinas, Jurgis, „Baltas langas“, *Šiaurės Atėnai*, 1995 01 07, p. 15.
2. Kunčinas, Jurgis, „Be pavadinimo“, *Užėjau pas draugą*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2003, p. 41.
3. Kunčinas, Jurgis, „Hollywoodo aktorė tolsta nuo savo buvusio vyro“, *Užėjau pas draugą*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2003, p. 69.
4. Kunčinas, Jurgis, „Juodoji dėžė“, *Šiaurės Atėnai*, 1998 08 22, p. 12.
5. Kunčinas, Jurgis, „Karo lauko kavinė“, *Šiaurės Atėnai*, 1998 08 15, p. 12.
6. Kunčinas, Jurgis, „Kiškių mažės“, *Užėjau pas draugą*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2003, p. 10.
7. Kunčinas, Jurgis, „Kūrėjo planuose“, *Užėjau pas draugą*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2003, p. 8.
8. Kunčinas, Jurgis, „Malonioji...“, *Šiaurės Atėnai*, 1998 11 14, p. 12.
9. Kunčinas, Jurgis, „Patvorys“, *Šiaurės Atėnai*, 1998 09 05, p. 12.
10. Kunčinas, Jurgis, „Sereikiškių parkas“, *Šiaurės Atėnai*, 1998 11 28, p. 12.
11. Kunčinas, Jurgis, „Stovėtojas ant kampo“, *Šiaurės Atėnai*, 2001 08 25, p. 2.
12. Kunčinas, Jurgis, „Tikėk! Ir viskas išsipildys“, *Šiaurės Atėnai*, 1995 01 14, p. 15.
13. Kunčinas, Jurgis, „Žibalo Krautuvė“, *Šiaurės Atėnai*, 1995 06 03, p. 12.

Kita literatūra:

14. [Anketa] „Kaip rašo mūsų kūrėjai?“, *Šiaurės Atėnai*, 1996 10 05, Nr. 38.
15. Celenavičius, Raimondas, „Jurgis Kunčinas: nepražėgiau aš tos atminties...“, *Respublika*, 1995 10 09, p. 15.
16. Drūlienė, Viltė, „Koks dalykas yra dalykas“, *Filologija*, Nr. 18, p. 56-69.
17. Gossart, Severine, „Marcel Duchamp / Ready-mades“, [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.dada-companion.com/duchamp/readymades.php> [žiūrėta 2017 04 13].

<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB>

0001:J.04~2009~1367169403551/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content [žiūrėta 2017 04 24].

18. Keršytė, Nijolė, *Pasakojimo pramanai*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2016.
19. Krivickas, Vladas, „Bohema ir boheminkas Jurgio Kunčino apsakymų rinkinyje „Laba diena, pone Enrike!““, *Literatūra ir menas*, 2002 05 24, Nr. 2900.
20. Kukulys, Valdas, „Eilėraštis rudens fone“, *Komjaunimo tiesa*, 1985 08 02 [interaktyvus]. Prieiga per internetą:<http://kuncinotekstai.baltavarna.lt/>
21. Kunčinas, Jurgis, „Aš nebuvau...“, *Šiaurės Atėnai*, 1996 07 27, p. 12.
22. Kunčinas, Jurgis, „Atsakymai mielai „Moteriai““, *Moteris*, 1994, Nr. 8, p. 9.
23. Kunčinas, Jurgis, „Čia priėjo Loreta“, *Šiaurės Atėnai*, 1995 07 29, p. 12.
24. Kunčinas, Jurgis, „O(aus)karas“, *Šiaurės Atėnai*, 1999 04 03, p. 12.
25. Kunčinas, Jurgis, *Ašutai iš gyvenimo švarko*, Vilnius: Seimo leidykla „Valstybės žinios“, 1998, p. 14-17.
26. Kunčinas, Jurgis, *Laisvė yra brangi*, Vilnius: Seimo leidykla „Valstybės žinios“, 2001, p. 149-152.
27. Kunčinas, Jurgis, *Menestreliai maksimi paltais*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1996, p. 155-160.
28. Meržvinskaitė, Birutė, *Literatūros teorijos temos*, [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <file:///C:/Users/Erika's%20laptop/Downloads/BM-LitTeorTemos.pdf> [žiūrėta 2017 05 04], p. 38.
29. Obalk, Hector, „The Unfindable Readymade“, [interaktyvus]. Prieiga per internetą: http://www.toutfait.com/issues/issue_2/Articles/obalk.html [žiūrėta 2017 04 15].
30. Platelis, Kornelijus, „Gamtovaizdžiai ir interjerai“, *Pergalė*, 1985, Nr. 10, p. 173-175.
31. R.M. Rilke, *Maltės Lauridso Brigės užrašai*, Vilnius: Baltos lankos, 1985, p. 233. recenzijos/kuncinui/rugsejis/#1 [žiūrėta 2017 03 18].
32. *Short: An International Anthology of Five centuries of Short-Short stories, Prose Poems, Brief Essays, and Other Short Prose Forms*, edited by Alan Ziegler, New York: Persea Books, 2003, p. 27.
33. Sprindytė, Jūratė, „Prozos gaivalas“, *Šiaurės Atėnai*, 2004 12 18, Nr. 729.
34. Šilbajoris, Rimvydas, [Recenzija], *Naujasis Židinys*, 1998 m., liepa-spalis.
35. Šliogeris, Arvydas, „Apie daiktus“, *Pašvaistė*, 2009/ 3, p. 2.
36. Šliogeris, Arvydas, *Daiktas ir menas: du meno kūrinio ontologijos etiudai*, Vilnius: Mintis, 1988.

37. Tamošaitis, Regimantas, „Meilės ilgesys po gotikos skliautais. Įvadas į Jurgio Kunčino „Tūlą“, *Gimtasis žodis*, 2013, Nr. 5, p. 16-22.
38. Vaitiekūnas, Dainius, „Keliaprasmiš pasakojimas: Jono Biliūno „Laimės žiburys“, *Teksto slėpiniai*, 2009, Nr. 12, p. 8.